

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ARAP BAHARİ VE BAHREYN

Yüksek Lisans Tezi

Hüseyin Serdar KARAKOÇ

Ankara-2017

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ARAP BAHARI VE BAHREYN

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Hüseyin Serdar KARAKOÇ

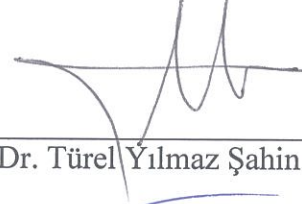
Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hasan ÜNAL

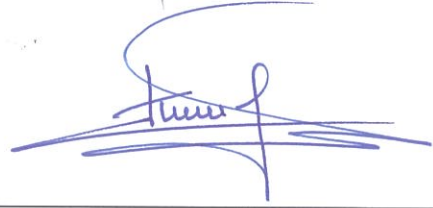
Ankara-2017

KABUL VE ONAY

Hüseyin Serdar KARAKOÇ tarafından hazırlanan “Arap Baharı ve Bahreyn” başlıklı bu çalışma, 06.07.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin (Başkan)

Prof. Dr. Hasan Ünal (Danışman)

Prof. Dr. Hasan Ali Karasar

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hüseyin Serdar KARAKOÇ
06.07.2017

ÖZ

[KARAKOÇ, Hüseyin Serdar]. [Arap Baharı ve Bahreyn], [Yüksek Lisans Tezi, Ankara, [2017].

Arap Baharı ismi ile anılan ve Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'yi etkileyen halk ayaklanmaları Arap coğrafyasında köklü değişimlere yol açmıştır. Arap Baharı olayları bazen ülkelerin iç dinamikleri ile bazen de uluslararası baskının veya müdahalenin tasarrufu ile rejim, yönetim, yönetici değişikliklerine yol açmıştır.

Süreç Bahreyn'de de yankı bulmuş ve halk sokağa dökülmüştür. Fakat sonuçlandığında herhangi bir değişim getirmemiştir.

Bu çalışmada Arap Baharı süreci, Arap Baharının Bahreyn'deki yansımaları ve diğer ülkelerin olaylara müdahale süreç ve yöntemleri üzerinde durularak Arap Baharının Bahreyn'de neden başarılı olamadığı irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler :

Arap Baharı, Bahreyn, Basra Körfezi, ABD, Suudi Arabistan, İran,

ABSTRACT

[KARAKOÇ, Hüseyin Serdar].[Arab Spring and Bahrain],[Master Thesis, Ankara, [2017].

Civil uprisings referred to as the Arab Spring began in Tunisia and strongly spread to Egypt, Libya, Yemen, Bahrain and Syria led to fundamental changes in the Arab League. Events of the Arab Spring caused changes in regime, government and/or administration sometimes by the internal dynamics of the respective countries, and sometimes by international pressure or intervention.

Although the process of unfolding events found its echo in Bahrain as well as people took to the streets for protests and demonstrations, it proved unfruitful yielding no positive change.

This study aims to examine the reasons of the failure of the Arab Spring in Bahrain elaborating the process of the Arab Spring; its echoes and impacts in Bahrain, and the process and method of intervention by other countries.

Key Words :

Arab Spring, Bahrain, Persian Gulf, USA, Saudi Arabia, Iran,

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM (ARAP BAHARİ VE BAHREYN)

1. BAHREYN HAKKINDA KISA BİLGİLER VE SUUDİ ARABİSTAN'IN KURULUŞUNUN BAHREYN'E ETKİSİ

1.1. Bahreyn Hakkında Kısa Bilgiler.....	6
1.2. Osmanlı'nın Bahreyn İlgisi	10
1.2.1. Osmanlı Portekiz Çekişmesi.....	11
1.2.2. Osmanlı İmparatorluğunun Hint Okyanusu ve Basra Körfezi Seferleri.....	12
1.2.3. 17. Y.Y. Portekiz Etkisinin Azalması.....	15
1.2.4. Bahreyn'de Safevi Dönemi	16
1.3. Suudi Arabistan'ın Kuruluşu ve Bahreyn'e etkisi.....	17

İKİNCİ BÖLÜM (ARAP BAHARI VE BAHREYN)

2. MODERN BAHREYN, SUUDİ ARABİSTAN - İRAN ÇEKİŞMESİ, GELİŞMİŞ DEVLETLERİN VE AB'NİN BAHREYN'E GENEL BAKIŞI

2.1.	El-Halife Ailesi Ve Modern Bahreyn'in Kuruluşu.....	20
2.2.	Bahreyn'de Şiilerin Siyasi Hayata Katılım Talepleri.....	23
2.3.	Suudi Arabistan Ve İran Arasındaki Güç Mücadelesi.....	25
2.4.	Batı Ülkelerinin Bahreyn'e Bakışı ABD-Rusya Ve AB Üzerinden Bir Değerlendirme.....	30
2.4.1.	ABD ve Bahreyn.....	30
2.4.2.	Rusya ve Bahreyn.....	34
2.4.3.	AB ve Bahreyn.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (ARAP BAHARI VE BAHREYN)

3. ARAP BAHARI, GELİŞMİŞ DEVLETLER VE AB'NİN ARAP BAHARINA BAKIŞI

3.1.	Arap Baharı.....	38
3.1.1	Tunus'ta Arap Baharı.....	39
3.1.2	Mısır'da Arap Baharı.....	40
3.1.3	Libya'da Arap Baharı.....	40
3.1.4	Yemen'de Arap Baharı.....	41
3.1.5	Suriye'de Arap Baharı.....	41
3.1.6	Bahreyn'de Arap Baharı.....	42

3.2. Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Arap Baharına Bakışı-Ülkeler	
 Üzerinden İnceleme.....	43
3.2.1. ABD.....	43
3.2.2. Avrupa Birliği.....	45
3.2.3. Rusya.....	47
3.2.4. İngiltere.....	47
3.2.5 Çin.....	47
3.3. Arap Baharını Yaşayan Ülkelere Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin	
 Reaksiyonu.....	48
3.3.1. Tunus'da Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu.....	48
3.3.2. Mısır'da Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu.....	49
3.3.3. Libya'da Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu.....	51
3.3.4. Suriye'de Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu.....	54
3.3.5. Yemen'de Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu.....	56
3.3.6. Bahreyn'de Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu.....	57
SONUÇ.....	62
KAYNAKLAR.....	71
ÖZGEÇMİŞ.....	78

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e : Adı geçen eser

a.g.m : Adı geçen makale

BM : Birleşmiş Milletler

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

KİK : Körfez İşbirliği Konseyi

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

NSA : Naval Support Activitiy

İKÖ : İslam Konferansı Örgütü

ŞEKİLLER DİZİNİ**Sayfa No:****Şekil 1.****6****Şekil 2.****33**

TABLÖLAR DİZİNİ**Sayfa No:****Tablo 1.****31**

GİRİŞ

Arap Baharı ismi ile anılan ve Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'yi etkileyen halk ayaklanmaları Arap Coğrafyasında köklü değişimlere yol açmıştır. Protestolar ve barışçıl gösteriler şeklinde başlayan olaylar, ülkelere göre değişim gösterse de kimi zaman rejimlerin sert müdahalesi kimi zaman protestocuların şekil değiştiren yöntemleri ile silahlı harekete dönüşmüş, kimi ülkede sadece ülkelerin iç dinamikleri ile bazen de uluslararası baskının veya müdahalenin tasarrufu ile rejim, yönetim, yönetici değişikliklerine yol açmıştır.

Ayaklanmaların yaşandığı ilk ülke olan Tunus'a bakıldığında; Arap Baharını ateşleyen olaylar Muhammed Buazizi adlı bir seyyar satıcının belediye binası önünde kendini yakması ile başlamış ve toplumsal bir kalkışmaya dek uzanmıştır. Bu olayın gerçekleştiği sırada Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'dir. Kalkışmanın tüm okları üzerine yönelmiştir. Verdiği reform sözleri etkili olmamış, başkanlık süresinin dolduğu 2014 yılında tekrar aday olmayacağına dair verdiği sözler bile halkın sakinleşmesine yardım etmemiştir. Bin Ali Ordusundan yeterli desteği alamamış ve 14 Ocak 2011 tarihinde ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır.

Hüsnü Mübarek başkanlığındaki Mısırda Müslüman Kardeşlerin etkisi ile Tunus olaylarından etkilenmiş ve kalkışma hareketi bu ülkede de yaşanmıştır. Reform isteyen kalabalık ne Hüsnü Mübarek'in Tahrir meydanındaki konuşmasından etkilenmiş ne de Mübarek, yanına çekme konusunda orduyu etkileyebilmiştir. İktidarda kalma gücünü yitiren Mübarek istifa etmiş fakat sonrasında yargılanmaktan yine de kurtulamamıştır.

Değişim rüzgârı etkisini Muammer Kaddafi'nin Libyasında da göstermiştir. Süreç, Libya'da ordunun Kaddafi etkisinde hareket etmesi sebebiyle sonuçları aynı olsa da bazı farklılıklar yaşamıştır. Libya'da 2011 Şubat ayında başlayan isyan şekil değiştirerek iç savaşa evrilmiştir. Artan olaylara karşı Kaddafi yönetimi sert tedbirlere başvurmuş ve isyancılara karşı güç kullanma yoluna gitmiştir. 2011 Haziran ayında BM, Kaddafi'nin çekilmesi hususunda Rusya'nın çekimser oy kullanmasına rağmen olumlu karar almıştır. NATO'nun muhaliflere sağladığı hava bombardımanı desteği ile Libya'da 5 ay süren iç savaş ancak sonlandırılmıştır.

Muammer Kaddafi hem iktidarını hem de isyancıların elinde linç edilerek hayatını kaybetmiştir.

Değişim taleplerinin domino etkisi Yemen’de de taşları yerinden oynatmış ve Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salihi’nin görevi bırakması için Yemen’de de halk sokağa dökülmüştür. Yemen’de kalkışmayı ateşleyen olaylar Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salihi’nin ömür boyu iktidarda kalmasına imkan verecek anayasa tasarısının parlamentoya gelmesi ile başlamıştır. Yemen’in yerel kabile önderlerinin de bu tasarıya karşı olmaları ve halkı kışkırtmaları Salihi’nin durumunu daha da zorlaştırmıştır. Tüm bu olaylar sonunda Salihi 23 Kasım 2011 tarihinde iktidardan çekilmek zorunda kalmıştır.

Süreç Bahreyn’de de yankı bulmuş, halk reformlar için sokağa dökülmüştür. Fakat sonuç yönetimin değişmesi ile sonuçlanmamıştır. Bunda Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliklerinin Bahreyn’e asker göndermek suretiyle fiili olarak Bahreyn rejimini desteklemesi etkili olmuştur.

Bahar Tunus’ta, Mısır’da, Libya’da, çiçek açmış (!), Yemen ve Bahreyn’e gelince duraksamış ve ardından Suriye’ye sıçradığında artık kavurucu bir hal almıştır.

Arap baharı diye adlandırılan olaylar şüphesiz ilgili devletlerin sadece iç meselelerini kendi dinamikleri ile çözümlediği olaylar değildir. Küreselleşmiş dünyada her gelişmiş devlet, örgüt, hatta çok uluslu şirket, devletlerdeki sosyal, siyasi, ekonomik her değişimde kar-zarar hesabı yapmakta ve güçleri doğrultusunda bazen baş aktör, bazen yardımcı oyuncu veya hiç olmazsa figüran olup kısa da olsa rol kapmaya çalışmaktadırlar.

Sırası ile Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’de Arap Baharı kısmen kısa bir sürede sonuca ulaşmış, yönetimler el değiştirmiştir. Elbette bu değişimlerin yaşanmasında uluslararası aktörler kartlarını açık oynamasalar da, etkili olmuşlardır. Fakat bu etki ilgili aktörleri açıkça dünya kamuoyu önünde karşı karşıya getirmemiştir. Libya’da NATO’nun müdahalesi ile yönetim değişse de uluslararası arenada bloklar arasında bir çatışma açıkça yaşanmamıştır.

Arap baharı Bahreyn'e ulaştığında farklılıklar göstermeye başlamıştır. Arapça iki deniz anlamına gelen adıyla 15 Ağustos 1971 tarihinde Bahreyn Emirinin yayınladığı bir deklarasyonla İngilizlerin bölgeden çekilmesi ile Körfez Federasyonundan bağımsızlığını ilan ederek kurulan Bahreyn¹, aslında sadece iki deniz arasında bulunmakla kalmaz, Sünni ve Şii iki mezhep açısından bakıldığında başat iki aktöründe arasında kalır. ABD destekli bir Suudi Arabistan ile İran.

Bahreyn, Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman ve Katar ile birlikte 1981'de kurulan Körfez İşbirliği Konseyi içinde yer almaktadır. Bu altı monarşi devleti dünyadaki bilinen petrol rezervlerinin %40'ını, doğal gazın ise %25'ini elinde bulundurmaktadır. Körfez İşbirliği Konseyi'nin dünya pazarı ve ABD'nin çıkarlarıyla uyum içinde hareket etmesi egemenler tarafından gözetilen dünyadaki en kritik dengelerden birisidir. Zira Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin - KİK - (Cooperation Council for the Arab States of the Gulf) kurulmasından itibaren ABD bu ülkelere üsler tesis etmeye başlamıştır. Bu üslerin en önemlilerinden biri Irak'a karşı yürütülen operasyonlarda hayati öneme sahip ABD Beşinci Filosu'nun konumlandığı *Naval Support Activity Bahrain* (NSA Bahrain) üssüdür.

Bahreyn gelişmiş ekonomik yapısının getirdiği avantajlar ile KİK yanında birçok uluslararası örgüte üye durumuna gelmiştir. Bu örgütler; ESCWA (Birleşmiş Milletler Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu), FAO (Tarım ve Gıda Örgütü), G-77, GCC (Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi), IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası), ICC (Milletlerarası Ticaret Odası), IDB (İslam Kalkınma Bankası), IFC (Uluslararası Finansman Kurumu), ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), IMF (Uluslararası Para Fonu), OAPEC (Arap Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü), IC (İslam Konferansı Örgütü), UN (Birleşmiş Milletler), UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı), UNESCO (Eğitim-Bilim ve Kültür Örgütü), UNIDO (Endüstriyel Kalkınma Örgütü), WTO (Dünya Ticaret Örgütü), GCC (Körfez İşbirliği Konseyi) olarak sıralanabilir.

¹ Semra Catovic, "Arap Baharı'nın Bir Başka Yansıması: Bahreyn", Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, 2014, s.2

Bahreyn'in bir diğer özelliği Körfez Ülkeleri içinde petrol yönünden en fakir ülke olmasıdır. Bu eksikliğini kapatmak için rejim, ülkeyi bir finans merkezi haline getirme yoluna gitmiştir. Bu süreç de ülkede neoliberalizasyon sürecinin derinleşmesi olarak tarif edilebilir. Neoliberalizm Bahreyn'i Ortadoğu'nun en serbest ekonomisi haline getirirken yoksul kesim ile seçkinler ve özel sektör arasındaki kapitalist eşitsizliği pekiştirmiş hatta uçurumlaştırmıştır. İşte tüm bu etmenlerle birlikte tarihsel birikimi, çelişkileri ve mücadeleci geleneği ile Bahreyn'de direniş daha Arap Baharı oluşumu başlamadan önce ülkede kendisini göstermiştir.

Ülkede Şii oranı yüksektir. Bahreyn Şii'leri, mezhepsel olarak Caferi Şii'lerindendir. Ülkede sayı olarak fazla olmalarına rağmen yönetimdeki Sünni elit tarafından siyasal, ekonomik ve sosyal yönden dışlanan Şii'ler bu duruma tepkilerini 1922, 1938 ve 1954-1956 arası dönemlerde yönetim karşıtı gösterilerde bulunarak göstermişlerdir.² 1971 yılı sonrası Modern Bahreyn diyeceğimiz dönemde de ayaklanmalar devam etmiştir. Kuruluşundan itibaren Bahreyn'de iktidar, Sünni el-Halife ailesinin elinde bulunmaktadır. Bahreyn'in kuruluşunu müteakip yönetim karşıtı gösteriler zaman zaman devam etmiştir. Bu gösterileri sadece Şii nüfusun Sünni yönetimden hoşnutsuzluğu olarak görmek yanlış olacaktır. Önce sol kimlik ile başlayan gösteriler İran devriminden etkilenen bir Şii muhalif örgütlenme tarafından devam ettirilse de toplumun birçok muhalif kesimini içine almıştır. Bu muhalif hareketler rejim tarafından şiddetle bastırılmıştır. 2000'lere gelindiğinde tüm bu toplumsal arka planda yatan gerilimler, Neoliberal politikaların tavizsiz uygulanışı, özelleştirilen kaynaklar ve artan işsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizlik³ ile birleşmiş ve Arap Baharının katalizörlüğü ile patlama noktasına gelerek 14 Şubat 2011 tarihinde İnci Meydanı'nda bir halk hareketi başlatmıştır. Bu halk hareketi Suudi

² Muhammet Örtlek, "Bahreyn'e Arap Baharı Gelir mi", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 5, No: 2, 2013, s.269

³ Meliha Benli, "Orta Doğuda Bölgesel Düzen ve Arap Baharı", Ortadoğu Analiz, Cilt 5, Sayı 3, Mayıs 2013, s.76

Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin etkisi ve asker göndermesi ile bastırılmış ve Bahreyn'deki gösteriler geçici bir süreyle uykuya yatırılmıştır.

Arap Baharının Bahreyn'de farklı bir çizgi izlemesinin nedenini anlamak için Bahreyn'e, Bahreyn tarihine , Ortadoğu ve Basra bölgesine, Ortadoğu ve Basra'ya etki eden devletlere, mezhepsel zemine bakmak gerekmektedir. Bu konular bilindikten sonra zihnimizde kalacak kırıntılar bile Bahreyn'de Arap Baharı neden çiçek açmadı? sorusunun cevabını vermeye yetecektir.

Bahreyn Basra körfezinde yer alan bir takımada ülkesidir. Toplam 33 Adadan oluşan Bahreyn'in körfez girişinde yer alan konumu, bu ülkeyi ve sahip olduğu adaları tarih boyunca önemli kılmıştır. Basra körfezini etkisi altında tutmak isteyen tüm güçler öncelikle Hürmüz adası ve devamında Bahreyn adası ve kalesine sahip olma ya da en azından etkisi altında tutmaya özen göstermişlerdir.

Sırası ile Asur, Babil, Arap Şeyhleri, Portekiz, Hollanda ve İngiltere etkisi altında yaşayan Bahreyn 1971 yılından beri ABD ile sıkı ilişkiler içinde bulunan bağımsız bir devlettir.

Bahreyn'in en büyük adası "Bahreyn" adasıdır ve 669 kilometrekarelik alana sahiptir. Başkent Manama bu ada üzerinde bulunur. 13-25 km genişliği ve 50 km uzunluğu ile en büyük ada olan Bahreyn'den sonra gelen diğer büyük adaları 6 km genişliğiyle Muharrak adası ve Sitra adasıdır. Diğer adalarda yerleşim ya az ya da hiç yoktur. Yerleşim olan adalar birbirine karayolu ve köprülerle bağlanmıştır. Bahreyn'in komşularına bakacak olursak, batısında Suudi Arabistan'ı görürüz. Bu ülke ile uzaklığı denizden sadece 24 Km dir. Suudi Arabistan ile Bahreyn arasında ulaşım 1986 yılında hizmete açılan 25 kilometre uzunluğundaki Kral Fahd geçidi ile sağlanmaktadır. Kuzeyinde Basra Körfezi'nin kıyısında bulunan İran ile arasında 200 kilometre mesafe bulunmaktadır. Ülkenin güneydoğusunda ise 45 km uzakta Katar yer alır.

Bahreyn, ülke topraklarının %5'ini tarım arazisi olarak kullanılabilmektedir. %7'lik kısmı ise otlaklardan oluşur. Adanın en yüksek yeri "Duhan" dağıdır. Toprak kazanmak için denizin sığ yerleri doldurularak meskun bölgeler oluşturulmuştur.

Bahreyn'de resmi dil olarak olarak Arapça konuşulmakta fakat gerek İngiliz ve ABD ile olan tarihi bağları gerekse dünya sistemine dahil olmuş ekonomisinin gereği olarak İngilizce günlük hayatta sıklıkla kullanılmakta ve bilinmektedir.

Para Birimi Bahreyn Dinarı (BD)'dir. İslam ülkede en yaygın din olup, yönetim şekli anayasal monarşidir.

Bahreyn Arapça bir sözcük olup kelime anlamı “iki denizdir”. Bu adın verilmesinin sebebi bugün Suudi Arabistan'ın doğu kısmında yer alan, tarihi Bahreyn olarak anılan bölgedeki vahalar ve vahalardaki tatlı su kaynaklarıdır.

Antik çağlarda “Dilmun” ülkesi olarak tanınan Bahreyn, M.Ö.2000-1800 yılları arasında ticaret açısından önemli bir bölgeydi. Bölge yönetimi yerel Arap kabileleri elindeyken 1521’de Portekiz denizcileri tarafından ele geçirilmiş ve 1602 yılına kadar Portekizlilerin denetiminde kalmıştır. 1602 tarihinden 1783 yılına kadar ada yönetimi Araplar ve İranlılar arasında el değiştirmiştir. 1783 tarihinden itibaren yönetim el-Halife Ailesinin tekelindedir.

Aynı yıllarda Bahreyn emirliği İngiltere’nin Protektorası* haline gelmekte ve el-Halife Ailesi İngiltere’nin izni olmadan başka bir ülke ile anlaşma yapmama, toprak ve benzeri ödünler vermemeyi kabul etmektedir.

1968 yılında İngiltere’nin bölgeden çekilmesi ile 1971 yılında bağımsızlığına kavuşacak olan Bahreyn İngiltere ile bir dostluk antlaşması imzalayacak BM ve Arap Birliğine üye olacaktır⁵.

Bahreyn nüfusuna bakıldığında Bahreynliler yanında İran ve Güneydoğu Asya’dan çalışmak için ülkeye gelmiş büyük bir kitle ile karşılaşırız. Ülke nüfusunun neredeyse yarısı bu kesimin elindedir.

Bahreyn’in nüfusu 1,378,904⁶ kişidir. Nüfusun etnik yapısı %46 Bahreynli, %45,5’i Asyalı, %4,7 Arap, %1,6 Afrikalı, %1’i Avrupalı ve %1,2’si diğerlerinden oluşmaktadır. Dini dağılıma bakacak olursak, nüfusun % 70,3’ü Müslüman

* **Protektora:** (Fransızca: Protectorat), Uluslararası İlişkilerde, bir sözleşme ya da tek taraflı bir karar uyarınca, (güçlü) bir devletin (zayıf) öteki devleti koruma ve denetimi altına aldığı hukuksal rejim. Bu denetim ve korumanın derecesi farklılık gösterebilmektedir. (<https://www.turkcebilgi.com/protektora-adresinden-alinmistir>)

⁵ Abdülkadir Gerçeksever, **Kayıp Kimlik Basra Körfezi**, Anıl İnal, 12/204, İstanbul, IQ Kültür Sanat, 2005, s. 340

⁶ “Bahrain Report”, 02.05.2017, <http://www.cia.gov/library/publication/the-world-factbook/geos/ba.html>

(Müslüman nüfusun %60'ı Şii⁷ mezhebindedir), %14,5'i Hristiyan, %9,8'i Hindu, %2,5'i Budist, %0,6'sı Yahudi, ve diğer küçük dini topluluklardan oluşmaktadır⁸.

14 Ağustos 1971'de kurulan Bahreyn, Emirlik olarak doğmuş, bir parlamento oluşturulmuş, fakat 1975 yılında anayasanın askıya alınışı ile monarşiye dönüşmüş ve parlamento feshedilerek yerine bir danışma meclisi kurulmuştur. 2001 yılında halk oyuna sunulan yeni anayasa ile 2002 yılında Anayasal Monarşi haline gelmiş ve emirin unvanı kral olarak değiştirilmiştir. Siyasi partilerin olmadığı Bahreyn'de danışma meclisi 40 üyeden oluşmaktadır. Farklı siyasal düşüncede olanlar, siyasal gruplar olarak örgütlenmekte ve seçimlere bu çatı altında girmektedirler.⁹ Bakanlar Kurulunda 18 Bakanlık bulunmakta ve bu bakanlıkların 5'i Şiilere verilmektedir.

Bahreyn yaklaşık 4 bin yıldır doğu ve batı arasındaki ticaret yollarının arasında bulunan Basra körfezindeki coğrafi konumu ve zengin inci yatakları ile önemli bir ticaret merkezidir. Hürmüz adası ile beraber Basra Körfezi girişini tutan coğrafi konumu ile Basra körfezinden yapılan ticaretin güvenliğini sağlayan Bahreyn, Portekiz- Osmanlı mücadelesine sahne olmuş, önce Portekiz ardından Hollanda, Safevi ve İngiltere etkisinde kaldıktan sonra ABD korumasında enerji yolları üzerindeki konumu, petrol üretimi, finansal kaynakları ve yönetimi Sünni - çoğunluğu Şii nüfusu ile İran ve Suudi Arabistan arasında bir gerilim unsuru olarak önemini korumuştur.

Petrol bulunmadan önce ülke, ekonomik gelirini inci ticareti, karides, meyve ve sebze ticaretinden sağlamaktaydı.

Körfez ülkeleri içinde petrol arama faaliyetlerine ilk başlayan ve 1932 yılında petrolü ilk keşfeden ülke olan Bahreyn'e, petrol, önemini koruması için izin vermiştir. Körfezde petrolü ilk bulan ülke olması Bahreyn'in komşularından önce bu kaynaktan faydalanmaya başlamasını sağlamıştır. Fakat petrol üretimi ve geliri hiçbir zaman bir Suudi Arabistan seviyesine ulaşamamıştır. 1970 yılında petrol

⁷ Ortadoğu Yıllığı 2012, der. Ataman, Muhittin, İstanbul, Küre Yayınları, 2012

⁸ "Bahrain Report", 02.05.2017, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html>

⁹ Ahmet Öztürk, "Bahreyn", Ortadoğu Yıllığı 2010, s.410, 10.05.2017, http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/15_mey_2010_433.pdf

ekonomisinden uluslararası bankacılığa yönelmesi ile de bu sektör yerleşip güçlenmiştir.

Bahreyn 2017 savunma bütçesine 730 Milyon dolar ayırmış olsa da 15,000 silahlı kuvvetler personeli, 180 Tank'ı, 102 uçağı, 62 Helikopteri¹⁰ ve olmayan deniz gücü ile herhangi bir muharebede kendisine yetecek askeri yeteneğe sahip değildir. Savunmasını sağlamak için sırtını ABD ve Suudi Arabistan'a yaslamıştır.

1.2. Osmanlının Bahreyn İlgisi

Bahreyn hakkında verilen bu bilgilere ek olarak Bahreyn'e olan Osmanlı ilgisine de değinmek yararlı olacaktır. Çünkü Bahreyn Osmanlının unutmadığı fakat bir türlü etkisi altına alamadığı bir coğrafyadır. Osmanlı İmparatorluğunun Okyanuslara açılma planının bir parçası olarak ilgilenilmiştir. Bahreyn'in dönemin en güçlü İmparatorluklarından Osmanlı'nın etkisi altına girmemesi, Bahreyn'in tarihin her döneminde coğrafi konumu ile değerli olduğunu gösteren bir kanıttır. Bahreyn nasıl şu an enerji yollarının kontrolünü sağlayan bir bölgede ise her dönem Hint denizi ve körfezden geçen ticaret yolları içinde vazgeçilmez olmuştur.

Bahreyn 16. yüzyılda Portekiz'in, 17 ve 18. Yüzyılda İran'ın hakimiyeti altında yaşamıştır. 1783 yılından itibaren ülke denetimi el-Halife ailesi'nin eline geçmiş; bu aile kendi egemenliğini tesis etmesine rağmen 1861'de imza altına alınan Daimi Barış ve Dostluk Antlaşmasıyla İngiltere'nin etkisine girmiş ve 1892 yılında ise İngiltere bölgede tam denetimini sağlamıştır. Aynı yıllarda İngiltere bölgedeki diğer emirliklerle yaptığı antlaşmalar gibi Bahreyn Emirliği ile de bir antlaşma yapmış, Bahreyn'i protektora haline getirmiş ve el-Halife ailesine kendi izini olmadan bir başka ülke ile antlaşma yapmamayı, toprak ve benzeri ödünler vermemeyi kabul ettirmiştir.¹¹

¹⁰“Bahrain Military Report”, 16.04.2017, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=bahrain,

¹¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, İstanbul, ALFA, 2004, s:517

Bahreyn 1861'den bağımsızlığını kazandığı 15 Ağustos 1971'e kadar el-Halife Ailesi tarafından yönetilen fakat İngiliz koruması altında yaşayan bir ülke olarak var olmuştur. Bu tarihten sonra Bahreyn el-Halife Ailesi ile bağımsızlığını ilan etse de bu sefer, bölgede etkin olan İngiltere'nin yerini ABD almıştır.

1488'de Bartolomeo Diaz, Ümit Burnunu dolaşmış ve bundan 10 yıl sonra Vasco De Gama Hindistan'daki Kalküta'ya ulaşmış ve buraya “Hristiyan ve Baharat” bulmak için geldiğini ilan etmiştir¹². Vasco De Gama'nın keşfi ile başlayan ve Okyanus yolu takip edilerek Hindistan Ticaret yolu oluşturmaya yönelik çabaların başarıya ulaşması sonucu Akdeniz ve Osmanlı Liman Ticareti sekteye uğramıştır. Hindistan'dan gelen ticaret yollarını ve buradan sağlanan geliri kaybetmek istemeyen Osmanlı İmparatorluğu Hint Okyanusunda etkin olma çabalarına girişmiştir. Bu maksatla düzenlediği seferlerde karşısında hep aynı devleti, Hint Okyanusunda gücü eline geçirmiş olan Portekiz'i bulacaktır.

1.2.1. Osmanlı Portekiz Çekişmesi

Bakıldığında, Bahreyn'in tarihi boyunca Osmanlı idaresi altına girmediği görülmektedir. Bahreyn'in Osmanlı İmparatorluğu'ndan sancak istediği ve Sultan Süleyman'ın bir Ahidname ile bunu sağladığı Bahreyn Hakimi Murad Şah tarafından bildirilse de, Osmanlı İmparatorluğu adada hiçbir zaman fiili olarak bulunmamıştır. Bu Osmanlı İmparatorluğu'nun bunu denememesinden değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusunda denetim sağlayamamasından, daha ilk denemelerinden itibaren Portekiz ile başa çıkamamasından kaynaklanmaktadır.

8 Temmuz 1497'de Portekiz Kralı don Manuel tarafından 4 gemi ile yola çıkarılan Vasco De Gama, 170 kişilik mürettebatıyla Ümit Burnunu dolaştıktan sonra Mart 1498'de Mozambik kıyılarına ulaşmıştır. Buradan dönemin Malindi ülkesinin meşhur kaptanı İbn-i Macid rehberliğinde Hindistan'a ulaşmıştır.

¹² Mehmet Kabacık, “XVI'ncı Yüzyılda Osmanlı'nın Doğu Ticareti”, Doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2001

Portekiz Hindistan'a yerleşerek baharat ticaretini ele geçirmeyi çok istemişti ve bunu başarmak üzereydi. Çünkü o dönemde Hindistan kendi iç buhranları ile uğraşmaktaydı. Merkezden uzak sahil racaları kendi istekleri ile merkezdeki imparatorluğa karşı Portekizlilere kucak açmışlardı bile.

İspanyollar ve Portekizliler arasında aynı dönemde başlayan keşif hareketleri sonrası Papalık, bu iki ülke arasında rekabeti önlemek için 1494 senesinde “Turdesillas Antlaşmasını” imzalatmış Dünyayı ikiye bölerek doğu kısmını Portekizlilere vermiştir¹³

Portekizliler, Hindistan deniz yolunu keşiflerinin ardından ateşli silahlarının üstünlükleri, denizcilik bilgileri ve hırsları ile Hint Okyanusunda asırlardır süren ve Müslümanlar elinde olan deniz ticaretini ele geçirmişlerdir. Elde ettikleri bu deniz gücü ile Müslüman ticaret gemilerini yağmalamış, Mısır ve Arabistan ticaretine büyük zarar vermiş, Kızıldeniz'e girmeye çalışan gemilere el koymuş ve Umman Denizinden Kabe'ye giden hacı adaylarının gemilerini bile engellemişlerdir. Hindistan ve bölgenin Müslüman tüccarları Portekiz ile başa çıkamayacaklarını anlayınca önce Memlük ardından Osmanlı İmparatorluğundan yardım istemişlerdir.

Mısır ve Suriye'yi fethinin ardından Akdeniz ticaretinin sahibi olan, 1534 İran seferi sonrası aldığı topraklarla Basra körfezi ile ilk irtibatını sağlayan ve yerleşmiş doğu-batı ticaretinin değişmesini istemeyen Osmanlı İmparatorluğu ile, Akdeniz'i besleyen Hindistan ticaretini abluka altına alıp, 1517'de Hürmüz şahlığından Bahreyn'i de alan Portekiz'in yaklaşık 1 asır sürecek okyanus mücadelesi böylece başlamıştır.

1.2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu ve Basra Körfezi Seferleri

Osmanlı İmparatorluğu Körfeze İlk seferini 22 Haziran 1538 tarihinde Süleyman Paşa komutasında Süveyş'ten ayrılan ve 2 eylül 1538'de Diu limanına

¹³ M.Y. Mughul, Kanuni Devri, s.21 (Mehmet Kabacık, “XVI'ncı Yüzyılda Osmanlının Doğu Ticareti”, Doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2001'den alınmıştır)

varan 74 Gemi, 3000 savaşı ve büyük toplanla yapmıştır¹⁴. Donanma Hint Okyanusu'nun gözlem merkezi olacak Aden'i almış fakat Diu Kalesi alınamamış ve bölgeye bir Portekiz filosunun yaklaştığı haberi alınınca 5 - 6 Kasım 1538'de Mısır'a dönüşe geçilmiştir. Basra körfezi, Hürmüz Adası ve Bahreyn'e denizden yaklaşılamamıştır bile. Fakat bu sefer Osmanlının Kızıldeniz ile Okyanus arasında irtibatını sağlayacak Yemen Eyaletinin temelini atmak suretiyle Kızıldeniz deki egemenliğinde çok önemli bir rol oynayacaktır¹⁵.

İkinci sefer Piri Reis'in ölümüne neden olan ve 1552 yılında yapılan seferdir. Bu sefere Piri Reis "Hind Kapudanı" sıfatı ile 25 Kadirga, 4 Kalyon* ve 850 Kişilik bir kuvvetle çıkmıştır. Süveyş'ten hareket eden Piri Reis verilen emir, Hürmüz Adasını ele geçirmek ve mümkün olduğu takdirde Bahreyn Adasını almaktır. Süveyş'ten Hürmüz'e yaklaşık 5 ayda giden Filo Hürmüz şehrini ele geçirmiş fakat 700 Kadar Portekiz askerinin savunduğu Hürmüz kalesini alamamış ya da almak için yeterince uğraşmamıştır. Bu kuşatmayı bırakan Piri Reis yakınlarda bulunan zenginliği ile ünlü Kishm adasını yağmalamış, ganimet almış ve Basra'ya çekilmiştir. Hürmüz'e bu çekilmeden sonra yetişen Portekiz donanması Hürmüz'de biraz hasarın dışında bir tehlike olmadığını görmüştür. Fakat tehlikede olan ada değil büyük denizcinin canıdır. Çünkü bu hareketi büyük denizci, dünya haritası çizeri, Kitab-ı Bahriye yazarı Piri Reis'in idamına yol açmıştır.¹⁶

Üçüncü sefer, Murat reis tarafından 1552 yılında yapılmıştır. Piri Reis'in Basra'da bıraktığı gemileri Süveyş'e getirmek amacıyla Sultan, Murat Reis'i tayin etmiştir. Murat Reis, Lahsa Beylerbeyliği kıyısında yer alan Katif Sancağı'nın Beyidir. Murat Reis Basra'da kalan Osmanlı donanmasına ait gemileri Hürmüz'den geçirmeye çalışmış fakat başarısız olarak, kapudanlar ve gemiler kaybetmiştir. Bu

* **Kalyon** : Üç direkli yelkenli harp gemileri. Uzunlukları 43-64 zirâ arasında değişen kalyonlardan iki ve üç ambarlı olanların iki ambarlılarında 58-80, üç ambarlılarında 80-112 top bulunmaktadır. (Nejat Tarakçı, **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri**, s. 178'den alınmıştır)

¹⁴ Nejat Tarakçı, **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri**, İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009, s. 184

¹⁵ Salih Özbaran, **Ummanda Kapışan İmparatorluklar**, 16053, İstanbul, Tarihçi Kitabevi, 2013, s.137

¹⁶ Özbaran, age, s.217

başarısız hareket sonrası Basra'ya dönmüştür.¹⁷ Bu seferden de istenilen sonuç alınamamıştır.

Dördüncü sefer, 1553 yılında yapılmıştır. Bu kez Seydi Ali Reis görevlendirilmiştir. Seydi Ali, Reis 15 gemi ile Basra'dan hareket etmiş, Portekiz donanması ile iki kere deniz savaşına girmiş, birincide Portekiz donanmasına kayıplar verirse de 16 gün sonra gemilerini onarıp kendisine yetişen Portekiz donanmasınca büyük kayıp verilmiştir.¹⁸

Son sefer 1559 yılında Osmanlı merkezinden bağımsız yapılmıştır. Seferin başında Lahsa Beylerbeyi Mustafa Paşa vardır. Mustafa Paşa, Basra girişinde bulunan adalardan en büyüğü olan Bahreyn'e hücum etmiştir. Bahreyn o dönem Murad Şah'ın yönetimi altındadır. Murad Şah, saldırı sonrası Portekizlilerden yardım istemiştir. Portekiz gemilerinin Bahreyn'e gelerek Lahsa Beylerbeyi'nin gemilerini yakması üzerine Mustafa Paşa adada askerleri ile mahsur kalarak tam bir hezimet yaşamıştır. Murad şah, bu sefer sonrası Osmanlı elçisini çağırarak Sultan Süleyman'ın kendisine Ahidname verdiğini ve ahde aykırı bu saldırıyı tüm Hint Emirlerine bildireceğini belirtmiş¹⁹ ve durumu protesto etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve Bahreyn Hakimi arasındaki bu gerilim diplomatik ilişkiler ile aşılmış; Portekiz'in Osmanlı ile yeni bir mücadeleye girmek istememesi sebebiyle de, Osmanlı askerlerinin silah ve atlarını bırakarak Katif'e intikaline müsaade edilmiştir.

Bu denemelerden sonra Osmanlı İmparatorluğu büyük deniz operasyonlarından vazgeçecektir. Osmanlı İmparatorluğu Basra Körfezi'nde hiçbir zaman büyük bir donanma tutmayı başaramamıştır. Osmanlı kara gücü karşısında duramayan Avrupa, deniz gücünü öne çıkarması ile Osmanlı'nın Bahreyn'in de bulunduğu bölge olan Basra Körfezinde tam denetim sağlamasını engellemiştir.

¹⁷ Tarakçı , age, s.187

¹⁸ Tarakçı , age, s.188

¹⁹ C. Orhonlu, "1559 Bahreyn seferine ait Bir Rapor" , s. 4, (Mehmet Kabacık, "XVI'ncı Yüzyılda Osmanlı'nın Doğu Ticareti", Doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2001' den alınmıştır)

Osmanlı imparatorluğunun Bahreyn ve Körfez bölgesinde etkinliğini imparatorluğun son dönemlerinde artırma çabaları da bir sonuç getirmeyecektir. Çünkü artık ne etkisini bu kadar uzağa yayabilecek güce sahiptir ne de potansiyel getirilerinden haberdardır. Mahmut Şevket Paşa'nın sözleri Osmanlının bu dönemdeki bakış açısını özetler niteliktedir. Mahmut Şevket Paşa*; ‘‘Kuveyt ve Katar gibi çölden ibaret iki kaza yüzünden İngiltere ile İhtilaf çıkaramayız. Bu ehemmiyetsiz topraklardan ne gibi faydamız olabilir. Kuveyt ve Katarı İngiltere’ye bırakmaya ve zengin Irak vilayetimizle uğraşmaya karar verdim’’²⁰ demiştir. Bu görüşe Şurayı Devlet Reisi Sait Paşa karşı çıkmış fakat o bile vazgeçirmekte etkili etkili olamamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere 1913 yılında bir antlaşma imzalayarak Basra Körfezindeki etki alanlarını belirlemişlerdir. İstanbul Antlaşması olarak bilinen bu gizli antlaşma hükümlerine göre; Osmanlı İmparatorluğu Bahreyn ve BAE üzerindeki hak ve ilgilerinden vazgeçmiştir. Bunun karşılığında ise İngiltere Necd ve Katarın Osmanlı toprağı olduğunu kabul etmiştir.²¹ Bu antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu zaten etkin bir şekilde kontrol edemediği bu bölgedeki haklarını tamamen terk etmiştir.

1.2.3. 17. Y.Y. Portekiz Etkisinin Azalması

Bahreyn’de 1507’de başlayan Portekiz yerleşmesi²² 1556 yılında Portekiz’in Basra seferinin başarısızlığı ile etkisini yitirmeye başlayacak ve Portekiz’in okyanuslardaki düşüşünün habercisi olacaktır. 1580 yılında Portekiz İspanya

²⁰ “Mahmut Şevket Paşa’nın Sadaret Günlüğü”, der. Murat Bardakçı, İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s.45

* Mahmut Şevket Paşa: V. Mehmet Reşat saltanatında 23 Ocak 1913 - 11 Haziran 1913 tarihleri arasında dört ay ondokuz gün sadrazamlık yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır. Günlük tutmuş ve suikaste giden tek Osmanlı sadrazamıdır.(<http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/899394-iste-sadrazam-mahmut-sevket-pasanin-100-senedir-merak-edilen-kayip-gunlugu>’den alınmıştır)

²¹ Veysel Ayhan, “Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri”, Ortadoğu Analiz Kasım’10 Cilt 2 - Sayı 23, s.29 14.06.2017, <http://www.orsam.org.tr/files/OA/23/3veysel.pdf>,

²² George Lenczowski, *The Middle East in World Affairs*, Cornell University Press, London, s.654

tarafından işgal edilmiş ve bunun ardından 17. Yüzyıl da Hollanda, ardından İngiltere'nin Güney Asya'ya yerleşmesi ve Hint Okyanusu çevresinde kumpanyalar kurması ile Portekiz'in etkisi bölgede iyice azalmıştır.²³

1.2.4. Bahreyn'de Safevi Dönemi

1622 yılında İngilizlerin Safevi devletine yardım ederek Portekiz'i Hürmüz'den çıkarmaları ile Basra Körfezi bölgesinde Safevi etkinliği dönemi başlamıştır.

İran Şahları her dönem Körfez üzerinde güç sahibi olmak istemişlerdir. Fakat gerek kendi iç karışıklıkları gerekse dış müdahaleler sebebiyle bunu Şah Abbas (1571-1629) dönemi haricinde yapamamışlardır²⁴

Şah Abbas, İngilizler ile işbirliği yaparak Hürmüz'den Portekizlileri kovmuş ve İngilizlerin müttefikliği sayesinde Hürmüz, Bahreyn (daha sonra bilinen adıyla Bandar Abbas), Qesm ve Bandar Gombrun üzerinde hakimiyet kurabilmiş ve bu bölgeleri yönetmiştir. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş ve Kaçar Hanedanına kadar İran yönetimindeki bölgede istikrar sağlanamamıştır. Kaçar Hanedanı'nın yönetimi esnasında Basra Körfezi İran'ın yakından ilgilendiği önemli bir bölge olmuştur. 1840 yılına gelindiğinde Vezir Hajj Mirza Aghassi' bu ilgisini Körfez'deki bütün adaların İran'a ait olduğunu ilan ederek göstermiştir. O tarihten itibaren İngiltere bölgeye girmiş, Bahreyn üzerinde kontrolü sağlamış ve Bahreyn 1861'e kadar İngiliz yönetiminde kalmıştır²⁵. Tarih boyunca Körfez'de hak İddia eden İran, karşısında öncelikle İngiltere'yi bulmuş ardından Amerika ve Suudi Arabistan ile karşı karşıya kalmıştır.

²³ Gerçeksever, age, s. 155

²⁴ Ö. Zeynep Oktav, **Basra Körfezi'nin Değişen Dinamikler**, İstanbul, Beta, 2011, s.95

²⁵ Faisal Bin Salman al Saud, **Iran, Saudi Arabia and Gulf Power Politics in Transition 1968-1971**, New York, 2003, s.2.

1623 Yılında Hollandalılar Bahreyn'e Hürmüz'de kurdukları şirketler kanalı ile girmeye başlamışlardır. 17. Yüzyıl. tüm okyanuslar ve tabi ki Hint Okyanusunda Hollanda'nın etkinliği ile geçmiştir. 19 Yüzyıldan itibaren Hint Okyanusu ve Körfez bölgesinde İngiltere'nin tam etkinliği başlayacaktır.

1.3. Suudi Arabistan'ın Kuruluşu Ve Bahreyn'e Etkisi

Suudi Arabistan, Arap yarımadasının yaklaşık dörtte üçü üzerine kurulmuştur. Doğusunda Basra körfezi, batısında Kızıldeniz, kuzeyinde Ürdün, Irak, Kuveyt, Güneyinde Yemen ve Umman, batısında ise Birleşik Arap Emirlikleri bulunur. İlk yerleşimin MÖ 12. Yüzyılda başladığı Suudi Arabistan 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı hakimiyetine girmiş 18. Yüzyılda ise İslam'ın başlangıçtaki ilkelerine dönülmesini savunan Vahhabi Hareketi'nin önderliğini yapan Suud Ailesinin başlattığı isyan sonunda Suudi Arabistan Devleti olarak ortaya çıkmıştır. Abdulaziz Bin Suud'un İhvan adını verdiği birlikleri ile bedevileri denetimi altına alması, Birinci dünya savaşı ile Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi ve Osmanlıdan boşalan güç boşluğunu dolduran İngiltere'nin etkisinde bir süre kalmayı müteakip 1932 yılında kuruluşunu tamamlamıştır. Suudi Arabistan'ın kuruluşunda hiçbir Avrupa devletinin yardımı'nın bulunmaması ve tarihinde hiç sömürgeleştirilmemiş olması krallık rejimine öteki krallık rejimlerinde olmayan bir meşruluk kazandırmıştır.²⁶

Suudi Arabistan'ın sahip olduğu petrol rezervi, dünya petrol rezervinin %23 'ü civarındadır. Bu yataklarının büyük çoğunluğu doğu kesiminde ve Basra Körfezi tabanındadır. Özellikle 1973'te petrol fiyatlarının 4 katına kadar çıktığı dönemde hızlı bir büyüme trendine giren Suudi Arabistan, ekonomisindeki tarım, balıkçılık vb. kalemleri petrol gelirinin yüksekliği sebebiyle geri planda bırakmış ve zamanla kaybetmiştir. Ekonomisi tamamen petrol ve petro - kimya endüstrisine bağlı olan Suudi Arabistan, ekonomisini çeşitlendirmeye çalışmışsa da bu konuda pek başarılı olmamıştır.

²⁶ Gerçeksever, age, s. 304

Ülke güvenliği bakımından Suudi Arabistan ABD'ye bağımlıdır denebilir. 1933 ve 1936 yıllarında Suudi Arabistan'ı Amerikan Petrol şirketi olan ARAMCO'ya imtiyaz tanınması ile ABD'nin Ortadoğuya girişini sağlamıştır. 1919 ve 1939 yılları arasındaki ABD'nin Ortadoğu yatırımlarına baktığımızda yatırım oranının yüzde 1314 oranında arttığını görürüz. Ticaret ilişkisi gibi görünen bu ilişki ABD'nin 1943 yılında Suudi Arabistan'a doğrudan mali yardıma başlaması ile farklı bir hal almaya başlamıştır.

Modern dünyada askeri caydırıcılığı olmayan Suudi Arabistan ABD ile ilişkisine başladığı dönemden itibaren ABD'nin koruyuculuğunu hep yanında hissetmiştir. Suudi Arabistan 1950 ve 1960'lı yıllardaki Arap Milliyetçiliği hareketlerinin yoğun olduğu dönemde istikrarını korumayı başarmıştır. Yine 1979 İran İslam devrimi ve Körfez savaşı yıllarında bütünlüğünü ve güvenliğini korumayı bilmiştir. Adı geçen bu dönemlerdeki risklerden başarılı bir şekilde kurtulan Suudi Arabistan'ın bu başarısında ABD'nin etkin olduğu görüşü yaygındır. Elbette ki ABD tüm bunlar karşılığında tavizler almıştır. Örneğin, Körfez Savaşı'nda Amerikan askerleri Suudi Arabistan topraklarını güney cephesi olarak kullanmıştır. ABD bu hareketini, Suudi Arabistan'ı Saddam'a karşı koruyoruz, argümanı ile lanse etmiştir. Oysa korunan Suudi devletinin bütünlüğü ve halkı değil petrol kaynaklarıdır demek daha doğru bir tespit olacaktır²⁷. ABD ve Suudi Arabistan arasında düşünsel boyutta değil fakat çıkar ekseninde kurulan bağ bu şekilde devam etmektedir.

Suudi Arabistan kuruluşundan itibaren Irak ve İran tehdidinden çekinmektedir. Bahsedildiği üzere buradan gelecek bir saldırıya karşı ne kendisi ne de KİK üyesi ülkelerin tamamı birlikte olsa bile karşı koyacak teknik donanımına sahip değildir. Irak artık kendisi için tehdit oluşturmazsa da İran hem teknik donanımı hem de Suudi Arabistan'ın püriten Sünni İslami yapısı karşısında Şii kimliği ile karşısında durmaktadır. Suudi Arabistan ne bölgesine ağırlık merkezi olarak gördüğü Sünni kimliğinde bir kırılmaya, ne dönem dönem ABD ve Batıdan gelen Libelleşme baskılarına boyun eğmeye ne de kendi içerisinde gelecek Arap Baharı

²⁷ Cem Yılmaz "İran ve Suudi Arabistan'ın Bitmeyen Bölgesel Rekabeti", Ortadoğu Analiz Şubat 2011 - Cilt: 3 - Sayı: 26, s.59, 15.06.2017, http://www.orsam.org.tr/files/OA/26/6_cem.pdf,

olayları benzeri taleplerin getireceği karışıklığa tahammül edecek bir yapıdadır. Bunda Asya İslamının, Vahhabi İslamı ile olan farklılığından kaynaklanan ve Suudi Arabistan'a karşı oluşmuş olan negatif tutum da etkilidir. Arap Baharı olaylarına paralel olarak yaşanan el-Hasa bölgesindeki olaylar Suudi Arabistan'ın çekincelerinin doğru olduğunu göstermektedir.

Bütün bu etkenler kuruluşundan itibaren Suudi Arabistan'ın bölgesindeki Sünni yönetimleri desteklemesini, Vahhabi düşüncesini pek başarılı olamasa da yaymaya çalışmasını ve İran karşısında devrim ihracına karşı duracak roller aramasına yol açmıştır. Vahhabi geleneğinden gelen inancını dış politikasında da kullanan Suudi Arabistan, bölgede dini, bir hegemonya aracı olarak kullanmaya çalışır fakat yeterince başarılı olamaz. Kendisi dışında kalan Müslümanları Vahhabi inancının gereklerini yapmadıklarından dolayı kafir görme güdüsüne sahip olduğundan, dış politikasında her şeyi kurban edebileceği bir pragmatizmle davranır. Suudi Arabistan hegemonyası, daha büyük ülkelere ve bu ülkelerle kurulan ittifaklara dayalıdır. Suudi Arabistan dini hedeflerinden ziyade jeopolitik hedeflerine ulaşmak için mezhepsel siyasetin yanı sıra petrol ve petrol gelirini, arkasına aldığı ABD ve dönemsel partnerlerini bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. Özellikle Basra Körfezinin küçük ama zengin emirliklerini ve krallıklarını bu şekilde etkisi altında tutmaya çalışmakta bölgesel ittifak hareketleri ve KİK gibi hayalet örgütler ile Körfez ülkelerini domine etmeye çalışmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MODERN BAHREYN, SUUDİ ARABİSTAN - İRAN ÇEKİŞMESİ, GELİŞMİŞ DEVLETLERİN VE AB'NİN BAHREYN'E BAKIŞI

2.1. El-Halife* Ailesi Ve Modern Bahreyn'in Kuruluşu

Sünni el-Halife ailesi Bahreyn yönetimini 1783 yılında İngiltere'nin desteği ile Perslerin elinden aldı ve İngiltere'ye olan borcunu İngiltere ile bir dizi antlaşma yaparak ve böylece protektora haline gelerek ödedi. Bu tarihten itibaren el-Halife ailesi Bahreyn yönetimini hiç bırakmadı. 1971 yılında Bağımsızlığını kazanan Bahreyn İngiltere'nin hamiliğinden çıktı fakat ABD ile iyi ilişkiler geliştirerek ABD ve Suudi Arabistan hamiliğinde varlığını sürdürmeye devam etti. Emirlik olarak kurulmasına rağmen içeriden gelen baskı ile 2001 yılında anayasal monarşiye geçti. el-Halife ailesi, Şii nüfusun fazla olduğu Bahreyn'de Sünni bir aile olmasına rağmen yönetimdeki tekeli İran'ın baskısına rağmen, güçlü devletler ile olan ilişkileri sayesinde sürdürmüş, devletin kritik mevkilerine el-Halife ailesi üyelerini getirerek yönetimini daim kılmaya çalışmış ve şimdiye kadar bu hususta başarılı olmuştur.

Bahreyn 1972 yılında seçimler ile oluşturulan kurucu meclisin hazırladığı anayasa ile bir "İslam Devleti" olarak kurulmuştur²⁸. Bahreyn anayasası Emir'in Şeyh İsa bin Salman el-Halife soyundan devam etmesini garanti edecek bir yapıda hazırlanmıştır. 3 Aralık 1973 tarihinde ilk ulusal meclis kurulmuş ve siyasi partilerin yasak olduğu Bahreyn'de 1975'te parlamentonun Emir tarafından feshi, 2001 halk oylaması ile danışma meclisi oluşturulması, 2002 yılında genel seçimlerin yeniden yapılması ve halk tarafından seçilmesinin sağlanması şeklinde süren yapılanma sancılı bir şekilde devam etmiştir. Bahreyn Anayasal Monarşi şeklindeki yönetim şekli ile varlığını sürdürmektedir. Elbette ki tüm yönetsel değişiklikler esnasında değişmeyen şey, yönetimin, 1783'den beri olduğu gibi, daima el-Halife ailesinde

²⁸ Arı, age.,s. 518

* Al-Khalifa

kalmış olmasıdır. Bahreyn Kralı 1999'dan beri Sheikh Hamad bin Isa Al Khalifah'dır.

Geçtiğimiz 40 yıl içerisinde Bahreyn farklı alanlara yaptığı yatırımlar ile ekonomik çeşitlilik açısından Basra Körfezinin en zengin ülkesi konumuna gelmiştir. 1970'lerde ve 1980'lerden hemen önce yaptığı yatırımlar ile petrole dayalı ekonomisini çeşitlendirmek için yoğun biçimde endüstriyel alt yapı yatırımları yapan Bahreyn petro – kimya ve alüminyum işleme tesisleri kurmuştur. 1971 yılında açılan ve Alba tarafından işletilen tesisler 2005 yılında yeni maden sahalarının açılması ile dünyanın 5'inci büyük alüminyum işleme tesisi haline gelmiştir.

Bahreyn kendi ekonomik çeşitliliğini şu sıralama ile lanse etmektedir.

- Finansal Hizmetler
- Profesyonel & Endüstriyel Servisler
- Lojistik
- Eğitim ve Öğretim Hizmetleri
- Üretim & Fabrikasyon (Alüminyum, Yiyecek & İçecek, Kimyasal Üretim & Plastik Sanayi)
- Enformasyon ve İletişim Teknolojileri²⁹

BM Kalkınma Programı tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Endeksi'nin 2016 verilerine göre Bahreyn en gelişmiş ülkeler sıralamasında 47'nci sıradadır. Bahreyn'de kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla 37 bin 236 dolardır.³⁰

Bahreyn'de ulaşım ve iletişim alanında ileri teknolojiler kullanılması pek çok yabancı yatırımcıyı ülkeye çekmiştir. Ülkede yabancı sermaye oranı yüksektir.

²⁹“Bahrain Report”, 24.05.2017, <http://www.bahrain.com/en/About-Bahrain/Pages/History.aspx#.WSRUjWjyIU>

³⁰ “Bahrain Profile”, 13.06.2017, <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/BHR>

Bahreyn'i diğer Körfez Ülkelerinden ayıran bir diğer özellik ise Ağustos 2006'da ABD ile yapılan Serbest Ticaret Antlaşmasıdır. Bahreyn yaptığı bu anlaşma ile Körfez Ülkeleri içinde ABD ile Serbest Ticaret antlaşması yapan ilk körfez ülkesi olmuştur.

Bahreyn'deki gelişmiş bankacılık altyapısı ülkeyi bir finans merkezi haline getirmiştir. Özellikle zengin Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar özel sermayesi Bahreyn'i beslemekte ve kendilerine körfezde güvenilir bir liman yaratmaktadır. İslami bankacılık alanında Malezya ile rekabet halindedir. Fakat Körfez Savaşı sonrası bu sektörde kan kaybetmeye başlamıştır. Arap Baharı öncesi 2009 yılı ikinci çeyreği itibarıyla Bahreyn'de bankacılık sektörünün büyüklüğü 236 milyar dolar civarında bulunmaktaydı. 2011 Arap Baharı sonrasında sektör, olaylardan etkilenmiş ve Finans Merkezi olarak Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri karşısında kan kaybetmeye başlamıştır. Bahreyn'in en önemli ticaret ortaklarına baktığımızda Suudi Arabistan, BAE, Çin ve ABD'yi görürüz.

Basra Körfezi'nin küçük ülkeleri petrol gelirleri ve finansal güçlerine rağmen güvenlik endişesi yüzünden Diğer körfez ülkeleri ile işbirliği içinde olmak zorundadırlar. Kurumsallaşmış bir İşbirliğine dayalı ilişkiye örnek Körfez İşbirliği Konseyidir. KİK'in kurulmasında en büyük etken İran devrimi sonrası Humeyni'nin söylemleri,³¹ İran-Irak savaşı ve Körfez ülkelerinin sponsoru olduğu Irak'ın kısa sürede başarılı olamayacağını ve savaşın uzayacağı öngörüsüdür. Güvenlik temellidir. Güvenlik endişesine düşen Körfez Ülkeleri bir araya gelme ihtiyacı duymuşlardır. Fakat serbest ticaret alanı oluşturmak gibi önemli bir hedefi de vardır. Kuruluş sözleşmesine bakıldığında üye devletler arasında temel ekonomik, ticari, endüstriyel, altyapı, enerji ve kültürel alanlarda işbirliğini amaçladığı görülmektedir. Amaçları arasında siyasi ya da askeri bir ittifakı çağrıştıracak ifadeler yoktur. Muhtemelen İran'a karşı kurulmuş bir ittifak görüntüsü vererek bu ülkenin hışmını çekmemek için böyle bir yola gidilmiştir³² Fakat bu yapı zamanla değişmiş 1982'de ortak güvenlik ve silah standardizasyonu konuları görüşülmüş, 1984'de örgütün bir

³¹ Mehmet Hasgüler, **Devletlerarası ve Hükümetler-dışı Uluslararası Örgütler**, 12088, XI, İstanbul, Alfa, 2014, s.412

³² Hasgüler, age., s.413

üyesine yapılacak bir saldırı anında silahlı kuvvetlerin ortak bir komutanlık altında toplanması kararlaştırılmış ve 1987’de ‘bir üyeye yapılacak saldırı diğer üyelere de yapılmıştır’ ibaresi antlaşmaya girerek askeri ittifak boyutu kazanmıştır. Tamamı Arap ve Çoğu OPEC üyesi Körfez Ülkeleri (Bahreyn ve Umman OPEC’e üye değildir) Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Kuveyt ve Umman’ın kral/ emirleri³³ 25 Mayıs 1981 tarihinde bir araya gelerek örgütü kurmuşlardır. Örgütün merkezi Suudi Arabistan’ın başkenti Riyad’tadır.

ABD müdahalesi ile 1990’larda İran’ın gücünün azalması ve Irak’ın bir tehdit olmaktan çıkması KİK ülkelerinin Ortadoğu’nun diğer meselelerine eğilmesine olanak tanımıştır. Fakat KİK üyelerinin Suudi Arabistan hariç İsrail ve Filistin sorunları üzerinde diğer Arap ülkeleri kadar hassasiyet göstermedikleri görülmektedir.

Gariup’un belirttiği gibi KİK çıkar temelli bir oluşumdur. Değerler temelinde değildir.³⁴ Fakat üyeler arasında tam bir görüş birlikteliği yoktur. Körfez bölgesinde güvensizliğe dayalı bir sistem mevcuttur. KİK üyeleri özellikle Suudi Arabistan’a karşı KİK’i örgüt olarak kendi lehine manipüle edebileceği kaygısını hep taşımışlardır. KİK üyesi ülkeler ABD’nin bölgedeki varlığı hususunda ise farklı fikirlere sahiptirler.³⁵ Örneğin Körfez savaşında Kuveyt ve Katar, topraklarını ABD kuvvetlerine kullanmış fakat diğer üyeler buna izin vermemişlerdir.

2.2. Bahreyn’de Şiilerin Siyasi Hayata Katılım Talepleri

Bahreyn’e baktığımızda Şii çoğunluğun yönetimdeki Sünni el-Halife Ailesine karşı ayaklanmaları tarih boyunca sürmüştür. Bu ayaklanmalara bağımsız bir ülke haline geldiği 1971 yılı sonrasına odaklanacak şekilde göz atacak olursak, ilk ayaklanmanın 1979 senesinde olduğunu görürüz. 1979 yılının Eylül ayında İran’ın da etkisiyle Bahreynli Şiiler protesto gösterilerine başlamışlardır. 1979 yılındaki isyan krallığı devirmeye yöneliktir ve bu isyanı aynı yıl yaşanmış olan İran İslam devrimi

³³ Oktav, age., s.2

³⁴ Oktav, age., s.21

³⁵ Oktav, age., s.22

etkilemiştir. İsyan Suudi Arabistan'ın gönderdiği askeri birliklerin yardımı ile bastırılabilmiştir.³⁶

İkinci dalga 1994 senesinde gelmiştir. Bu kez sebep, artan işsizlik oranlarıdır. Şii çoğunluk %25'i bulan işsizlik nedeniyle ayaklanmış ve bu sefer ayaklanmanın içerisinde Sünniler de bulunmuştur. Hatta bu eylemler esnasında ilk kez bir Sünni (Ahmed El Şamlan) de gözaltına alınmıştır. Krizde Sünni yönetim İran'ı sorumlu tutmuş ve ilk defa açık açık İran'ı suçlayarak büyükelçisini geri çağırmıştır. 1997 yılında ayaklanmalar hız kazanmıştır. Özellikle Asyalı işçilere saldırılar artmıştır. Bahreyn yerel güçleri bu ayaklanma esnasında iyi bir iş çıkarmış ve ülkede bulunan ABD askerlerinin de asayişin sağlanması hususunda yaptıkları yardımlarla başarılı olmuş ve isyan dalgasını durdurabilmişlerdir. Bu eylemleri takiben, yönetim çeşitli değişiklikler yapma yoluna gitmiş, sürgündekilerin bir kısmının ülkeye geri dönüşüne de izin verilmiştir. Bu sayede bir ayaklanma daha bir süreliğine bastırılmış fakat tehlike sonlandırılmamıştır.

3'üncü dalga Arap Baharı ile birlikte gelen 2011 ayaklanmalarıdır. Aslında 2001 yılında Şeyh Hamid bin İsa El Halife tarafından ilk ciddi reformlar yapılmaya çalışılmış ve tarihi bir referandum ile kabul edilmiştir. Referandum sonunda ülkede uygulanan sıkıyönetim kaldırılmış ve Emirlik sistemi sonlandırılmıştır. Elbette, 'Emirlik' yerine gelen sistem demokratik olmaktan gayet uzak 'Krallık' sistemidir. Beklenen ortamı yaratmayan referandum ve yapısal değişiklikler sonrası sular durulmamış, sokaktaki huzursuzluk 2002 ve 2006 seçimlerinden sonra artmaya başlamış ve 2009 yılı bahar ayları ve sonbaharında sokak olayları yeniden patlak vermiştir.³⁷ Olaylar sırasında Şii gruplar, barışçıl gösteriler bile yapılsa yönetimin orantısız güç kullandığında şikayetçi olmuşlardır.³⁸ Ülkede ilk önemli gösteriler 2004 yılı sonrası başlamıştır. Bu olaylar İçişleri Bakanını koltuğundan edecektir. 2006 yılı Kasım ayı seçimleri sonrası ise Şii grup mecliste 17 üyelik kazanmayı başarmış ve

³⁶“Bahreyn Ülke Profili”, 02.05.2017, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-bahreyn>

³⁷ Michael Slackman, **Sectarian Tension Takes Volatile Form in Bahrain**, New York Times, 2009., s.24

³⁸ Bill Law, “Police ‘use guns’ at Bahrain protests”, BBC Radio 4, 3 Nisan 2009; Richard Thompson, “Special report: Bahrain - Protests threaten reform”, MEED Insight, 2008.

gücünü arttırdığının sinyalini vermiştir. 2010 yılı seçimleri öncesi güçlenen Şii tarafını kontrol etmek için adımlar atan Bahreyn yönetimi rejime karşı darbe hazırlığında olduklarını iddia ettiği çok sayıda Şii muhalif lideri tutuklamıştır. Yapılan tutuklamalar sonrası seslerinin kısıldığını iddia eden Şii kesimin öfkesi tansiyonu iyice arttıracaktır. Bu olumsuz koşullarda yapılan seçim, sorunları çözmek yerine ayrımı daha da derinleştirmekten başka işe yaramayacaktır. 2001 yılı sonrası yapılan reformlara rağmen Bahreyn 2011 yılına Arap Baharının rüzgarı ile birlikte büyük riskler barındırarak girecektir.³⁹

2.3. Suudi Arabistan Ve İran Arasındaki Güç Mücadelesi

Suudi Arabistan ve İran etnik farklılıkları ve İslamı yorumlayış şekilleri ile birbirinden ayrılırlar. Suudi Arabistan'ın İslamı algılama biçimi, 14'üncü yüzyıl din bilgini İbn-i Temiye tarafından temeli atılan Vahhabiliktir. Vahhabilik, 18'inci yüzyılda Muhammed bin Abdül-vahhab tarafından kurulmuştur.⁴⁰ Fars İran'da ise Şii düşünce hakimdir. Hz. Muhammed'den sonra ilk halifeliğin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu iddia eden bu düşünce Hz. Ebubekir, Osman ve Ömer'in halifeliğini yadsır. Ayrıca İran 1979 devrim anayasası ile kendisini gerçek İslamın koruyucusu ilan etmiş ve bu konumu ile Suudi Arabistan karşısında bir pozisyon almıştır⁴¹. İki ülkede dış politikalarında dini Ortadoğu'nun hegemon gücü olmak için kullanmaya çalışmaktadırlar.

Fakat Suudi Arabistan Sünni kimliğinin ihracını yapmakta İran kadar başarılı değildir. Bunda Vahhabi geleneğinin 'Vahhabilerin dışında kalanların kafir oldukları' inancı etkilidir. Dini yeterince kullanamayan Suudi Arabistan bölgede etkili olabilmek için mevcut petrol gücünü ve ABD ile olan ilişkilerini kullanmaktadır. Suudi Arabistan İran tarafından şiddeti finanse etmekle de suçlanmakta ve bazı terör örgütleri ile olan yakınlığı İran'ın haklı olduğunu akıllara getirmektedir.

³⁹Ahmet Öztürk, Ahmet, **Ortadoğu Yılığ** 2012, der. Muhittin Ataman, İstanbul, Küre Yayınları, 2012

⁴⁰ Yılmaz, agm. , s.54

⁴¹ Yılmaz, agm. , s.55

Safavi döneminden itibaren İran Şahları, Körfez üzerinde güç sahibi olmak istemişlerdir. Şah Abbas döneminde İran'ın, İngilizler ile işbirliği yaparak Hürmüz'den Portekizlileri kovmaları, Hürmüz ve Bahreyn'de denetimi sağlamalarının yolunu açsa da bu durum uzun sürmemiş ve Kaçar Hanedanına kadar karışıklıklar yine de sürmüştür. 1840'lardan sonra İngiltere'nin bölgeye yeniden girmesi İran'ın nüfuz sağlama emellerini engellemiş, İngiltere bölgeden çekilse bile boşluğu dolduran ABD yüzünden yine Basra Körfezini tam denetimi altına alma hayalleri gerçekleşmemiştir.

Geçtiğimiz yüzyılda İran bölgede üstünlük sağlama emellerine ulaşamadığı gibi 1958'de Irak'ta ortaya çıkan darbe sonrası güçlü birde sınır komşusu ile baş başa kalmıştır.

Bu dönemde İran, Körfez ülkeleri ve başta Suudi Arabistan ile iyi geçinmeye çalışmıştır. Sözgelimi 1965 Kuveyt, 1968'de Suudi Arabistan ve 1969'da Katar ile kıta sahanlığı problemlerini çözmüştür.⁴²

1968 yılında İngiltere'nin İşçi Partisi Hükümeti Süveyş bölgesinden çekileceğini duyurduğunda, bölgeye ABD'nin yerleşecek olması İran tarafından olumsuz karşılanırsa da sonradan Nixon Doktri'nin* bir parçası olarak İran, Suudi Arabistan ile birlikte ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olacak ve bundan pek çok yarar sağlayacaktır. Örneğin 1970 ve 1975 yılları arasında Suudi Arabistan ve İran ABD'den 10 milyar dolarlık silah alımını yapabilecektir.

⁴² Oktav, age., s.297

***Nixon Doktrini:** Vietnam Savaşı'nda ABD'nin uğradığı güç kaybı ve İngiltere'nin Basra Körfezi'nden de çekilmesi sonucu açıklanan programdır. ABD, özgür ulusların savunulması ile ilgili bütün kararları, bütün planları ve bütün programları yalnız başına yürütmek durumunda olmadığını açıklamakta ve yükün bir kısmını Amerika'nın dost ve müttefiklerinin üstlenmesini istemekteydi. Nixon Doktrini'nin esası, "bundan böyle bölgesel çatışmalara ABD'nin doğrudan askerî müdahalelerde bulunmayacağını ve bunun yerine askerî ve ekonomik yardımla yetineceğini"öngörmesiydi. Bu çerçevede ABD, Ortadoğu'da Sovyet yayılmasına karşı İran ile Suudi Arabistan'a silahsatışlarını arttırarak "iki ayaklı politika" uygulamasına gitmiştir. (Ortadoğu Analiz Dergisinden'den alınmıştır)

Bu müttefiklik döneminde mezhep ayrılığı hususu bile çok önemli olmamıştır. Zaten İran, petrol ihracını yapılabileceği tek çıkış olan Hürmüz boğazının bloke edilmesini önlemek için Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan ile işbirliği içinde olmanın gerekliliğini Şah döneminde anlamıştır. 1969 yılında Bahreyn üzerinde hak iddia etmekten vazgeçmesi; bu ilişkiler ağına gereksinim duyması ve güvenilir olduğunu kanıtlama çabasıdır.

Yine de genel olarak bakıldığında İran ve Suudi Arabistan'ın 1979 İran Devrimine kadar ilişkilerinin çokda kötü olmadığı görülecektir. Suudi Arabistan ve İran arasında rekabet ve işbirliğini beraber barındıran bir ilişki görürüz. İşbirliği genellikle su yüzünde görünmese de bölgede siyasi ve ekonomik açıdan her iki ülkenin çıkarına olan durumlarda, dillendirilmeyen bir sözbirliğinden bahsedilebilir. 1979 İslam devrimi öncesi dönemde Şah Rıza Pehlevi'nin İranı ve Suudi Arabistan, Nixon Amerika'sının müttefikleriydiler. Nixon, Amerika'nın müttefiki olan devletlerin ittifakının barışın anahtarı olduğuna inanıyordu. Ve bu müttefikler belli oranda güç sahibi olmalıydı. Bu yüzden İran ve Suudi Arabistan ABD'nin askeri yardımlarından en fazla pay alan iki ülkeydi.

1979 İslam devrimi sonrasında Amerika İran'a askeri yardımları kesmiştir. Suudi Arabistan ise bölgede daha önemli bir konuma gelerek yardımları almaya devam etmiştir. İran'ın tüm Müslümanlara seslenerek Suudi Hanedanı'nı devirmeye çağırması⁴³, Suudi Vahhabiliği'nin gerçek İslamı temsil etmediğini iddia etmesi ve Diğer Müslüman devletleri Suudi Arabistan aleyhinde kışkırtması iki ülke'nin arasını iyice açmıştır. İran bu propagandasını Suudi Arabistan'ın kutsal Hicaz topraklarını koruyamadığı iddiası ile güçlendirmeye çalışmıştır.

Bu döneme kadar Nasır yönetimindeki Mısır'a karşı İran ve Suudi Arabistan arasında bir işbirliği sağlama çabası görülmüştür. Fakat İran devrimi iki ülkenin birbirine bakışını tamamen değiştirmiş Suudi Arabistan, İran-Irak savaşında sabrı

⁴³ “Arabistan ve İran arasındaki ittifakın ve düşmanlığın uzun tarihi”, 22.06.2017, http://www.ydh.com.tr/HD5801_arabistan-ve-iran-arasindaki-ittifakin-ve-dusmanligin-uzun-tarihi.html

taşıpda Irak'ın yanında yer alınca anlaşmazlık zirveye ulaşmış ve 1988 yılında Suudi Arabistan, Tahran ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir.

İran devrimi sonrası sadece Suudi Arabistan değil Şii nüfusa sahip tüm Körfez ülkeleri İran'ın devrim ihraç çabaları sonrası İran'a karşı bir duruş sergilemişlerdir. Fakat şüphesiz Humeyni'nin Suudi Arabistan'dan zalim (mustakbarin) ve bu zalimler elinde zulüm çekenlere (mustazefin) yönelik konuşmaları, aktif ve yayılmacı politikası, iki ülke'nin yönetimlerini birbirine karşı olduğu kadar kendi ülkeleri içerisinde Şii ve Sünni kesimi kutuplaştırmıştır.

İran devrimi sonrası Suudi Arabistan'ın bölgede ABD'nin en önemli müttefiki konumuna yükselmesi ve 1980 yılında Carter Doktrini* ile bölgede Çevik Kuvvet (Rapid Deployment Joint Task) oluşturulması ve yeni üsler kurulması, 1981 yılında 6 Körfez Ülkesinin Suudi Arabistan önderliğinde Körfez İşbirliği Konseyini (KİK) kurması ve diplomatik ilişkilerin başlatılması, 1987 hac döneminde 402 İranlı hacının ölmesi** ile doğan olaylar iki ülkenin arasını iyice açmıştır.

Fakat Sovyetler Birliğinin çökmesi ve Körfez Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni ortam İran'ı farklı davranmaya itmiş ve Hatemi liderliğindeki İran'ın ABD ve Suudi Arabistan ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştığı bir dönemin başlamasına yol

***Carter Doktrini** (23 Ocak 1980): Gereçesi İran'da Şah rejiminin devrilmesi ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgalidir. Herhangi bir dış gücün Basra Körfezi bölgesini kontrol etme girişiminde bulunması, ABD'nin hayati çıkarlarına bir saldırı şeklinde değerlendirilecek ve böyle bir saldırı askeri güç dahil gerekli her türlü aracın kullanılması yoluyla püskürtülecektir. Carter doktrini, ABD'nin hayati çıkar alanı olarak tanımladığı Basra Körfezi bölgesinde dost ve müttefik ülkelerin savunulması için daha fazla sorumluk alacağını ve bu doğrultuda askeri harcamaları artıracığını göstermiştir. Bu çerçevede ABD, Basra Körfezi'nde Acil Müdahale Görev Gücü (bugünkü Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı'nın (CENTCOM) ilk şekli) kurulmuş, Körfez İşbirliği Konseyi'nin kurulması ve Afganistan'da Sovyet işgaline karşı savaşıyan 'mücahitleri' desteklenmiştir.(Ortadoğu Analiz Dergisinden'den alınmıştır)

** 1985'ten itibaren her hac ziyaretinde Amerika ve İsrail'i protesto etmek ve onlara karşı İslami bir hareketin tohumunu, İslam'ın en kutsal bölgesinde atmak amacını taşıyan yürüyüşler yapılmaya başlanmıştır. Söz konusu yürüyüşler, Humeyni rejimince düzenlenip, İranlı hacılar tarafından icra edilmekteydi. Suudi yetkililer bu tür gösterilere temelde karşı çıkmışlardır. Başta kesin bir engelleme yapmadılarsa da gösterilerin kapsamı konusunda taraflar arasında tartışmalar yaşanmıştır. 1987'deki gösterinin öncesinde Suudi güvenlik kuvvetleriyle İranlı göstericiler arasında tam bir koordinasyon kurulmamıştır. Gösteriyi yapan İranlılara hem Suudi halkı hem de güvenlik kuvvetleri müdahale etmiştir. Bu olaylarda, İran'lı 400 hacı Mekke'de öldürülmüş- tür. Bu olay sonucu, ikili ilişkiler üç yıl boyunca dondurulmuştur. (Nişancı, Şükrü, Şahin, Lokman, "Ortadoğu'da Selefi-Şii Gerginliği Ve Türkiye'nin Tutumu", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 31 2017 Sayı: 1, s.61'den alınmıştır.)

açmıştır. Petrol fiyatlarındaki düşüş, Türkiye-İsrail yakınlaşması ve İran'ın yaptırımlardan kurtulma çabası gibi motivasyonlar bu yeni döneme ivme kazandırmıştır. Bu dönemde İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)'nün toplantısına Hatemi yanında Hamaney'in katılması Suudi Arabistan ile yakınlaşma çabalarını İran Ayetullahlarının da onayladığını göstermiştir.

Fakat ilerleyen dönemde ABD Başkanlığına Obama'nın gelmesi ve İran'a karşı olumluya dönen tavır sergilemesi Suudi Arabistan'ı endişelendirmiştir. Gerçi endişelenen sadece Suudi Arabistan değildir, ABD de Suudi Arabistan'ın arayışlarından endişelidir. Suudilerin Çin, Hindistan ve diğer Asya devletlerinde pazar yaratma arayışı, radikal örgüt veya grupları baskı unsuru olarak kullanma çabaları buna örnek olarak verilebilir. Bu dönemde ABD'nin teokratik baskı rejimine dahi ses çıkarmadığı Suudi Arabistan'a terör yüzünden baskı yapması Suudi Arabistan'ın Irak ve stratejik bölgelerdeki Sünni grupları kendi elini güçlendirmek amacıyla gizli veya açık daha fazla destekleme eğilimine girmesine yol açmıştır.

İran ve Suudi Arabistan ilişkileri tarihleri boyunca hep bir rekabet ortamında ilerlemiştir. Suudi Arabistan ülkesi ve ekonomik partneri olan körfez ülkelerindeki veya güvenliğini tehlikeye düşürebilecek Irak gibi ülkelerdeki Şii nüfusu etkileyebilecek İran devrimini ihraç çabalarından, İran ise Suudi Arabistan önderliğinde hem ekonomik hem coğrafik hem stratejik anlamda bir Arap kuşağı tarafından çevrilmekten çekinmekte ve rekabet dönemsel olarak artan ya da azalan şekilde devam etmektedir. Aslında iki ülke de bölgelerinde birtakım ortak çıkar hedeflerine sahip olsalar da, ki güçsüz bir Irak isteği, petrol fiyatlarının belli bir seviyede tutulması, ABD'nin bölgedeki varlığından içten içe rahatsızlık duymak, bölgelerindeki demokrasi ve özgürlük hareketlerinin kendi varlıklarına ve rejimlerine karşı bir tehdit olarak algılanması⁴⁵ gibi konular örnek verilebilir, anlaşmalarını engelleyen hususlar daha fazladır.

Şeriat ile yönetilen iki İslam Devleti olmasına rağmen tamamen farklı ideolojiye sahip iki ülkeden İran'ın Suudi Arabistan'ın gerçek İslamı temsil etmediği

⁴⁵ Oktav, age., s.126

görüşü ile birleşen iki ülke'nin ideolojilerini yayma isteği, nükleer güç kullanılma çekincesi, Basra Körfezindeki egemenlik savaşı, Suudi Arabistan'ın ABD, İran'ın Rusya destekli politikaları, Suudi Arabistan'ın petrol zenginliğinin verdiği güç ile Batı'da ve ABD'de yaptığı ve isteklerini kabul ettirebildiği lobi faaliyetleri* , Hürmüz'ün girişinde bulunan Abu Musa adaları sorunu bu anlaşmazlıklara örnektir.

İki ülke de bölgelerindeki oyunu sıfır toplamli oyun olarak gördüğünden çekişmenin her zeminde daha uzun yıllar devam edeceği değerlendirilmesi doğru olacaktır.

2.4. Batı Ülkelerinin Bahreyn'e Bakışı, ABD, Rusya Ve AB Üzerinden Bir Değerlendirme

Bahreyn Körfezdeki toprak ve nüfus açısından en küçük devletlerden olmasına ve yeterli petrol rezervi bulunmamasına rağmen önemini neden korumaktadır ve dünyaya yön diğer ülkeler veya uluslararası örgütler ile ilişkileri nasıldır. Bu konuya kısaca değinecek olursak;

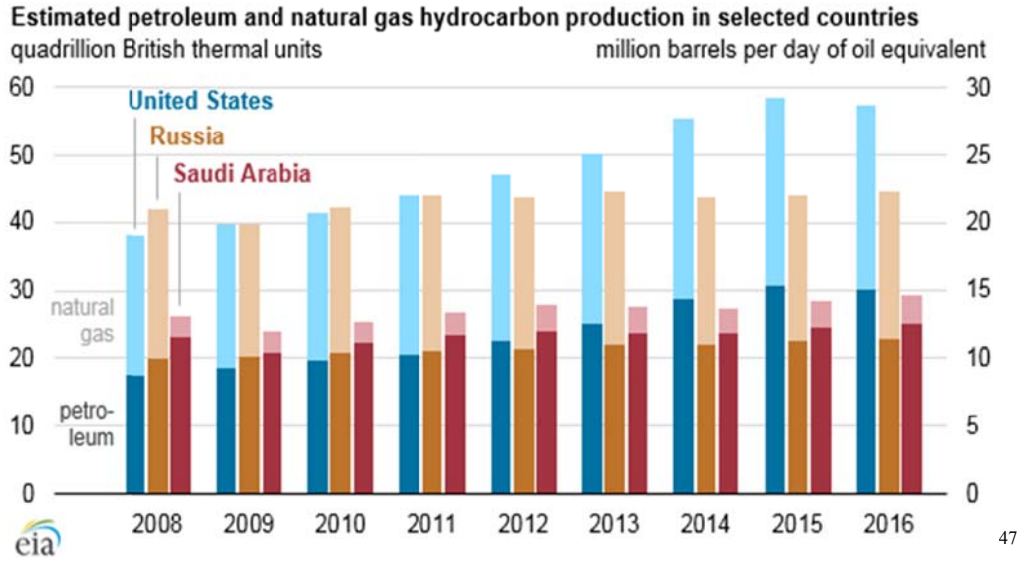
2.4.1. ABD ve Bahreyn

ABD'nin dünyaya olan ilgisine bakıldığında her kıta ve her ülkede gerek ekonomik gerek siyasi gerekse askeri varlığı ile bulunduğu görülmektedir. Dost ülke olarak tanımladığı ülkelerde varlığını gösterdiği gibi haydut veya düşman devlet olarak tanımladığı ülkelerde bile bazen açık bazen sadece şirketleri ile bazense illegal örgüt, sivil toplum kuruluşu, siyasi yandaşlar, ordu içine sızmış ya da orduda yapılanmış gruplar ile var olduğu sezilmektedir. Bu durum hangi ekolden olursa olsun ABD'nin vazgeçemediği, her yerde var olma ideolojisinin bir sonucudur.

* İran'ın ABD'ye olan İran hakkında ki isteklerine örnek olarak ABD'nin resmi diplomatik yazışmalarını açıklayan Wikileaks de geçen ifadeler verilebilir; Bu yazışmalara göre Suudi Arabistan yönetimi çeşitli defalar ABD'nin İran'a askeri müdahalede bulunması yönünde telkinlerde bulunmuştur. Kral Abdullah Nisan 2008'de ABD'li General David Petraeus'a “yılanın başının kesilmesi gerekliliğinden” bahsetmiştir. (Wikileaks dökümanlarından alınmıştır.)

Monroe doktrininin beri çok şey değişmiştir ve yeni ABD geleceğini şekillendirmek için güçlü ekonomisini, Anglosakson gelenekten aldığı politik oyunları oynama becerisini, bilimsel ve düşünsel olarak çağın ilerisinde olan yeteneklerini bu amaç için her alanda kullanmaktadır. Bahreyn sebebiyle odaklanacağımız nokta olan Basra, Ortadoğu'dan ve petrolden yani enerji ihtiyacından ayrı düşünölemeyecek bir bölgedir. Fakat enerji ihtiyacı dediğimizde kıt bir şekilde düşünöüp “ABD'nin enerjiye ya da petrole ihtiyacı vardır bu yüzden Ortadoğu ile bu kadar ilgidir” demek yeterince doğru olmayacaktır. Elbette ki ABD'nin her ölkke kadar petrole ihtiyacı vardır fakat ABD için bu ihtiyaç sadece ölkesinde gerekli olan enerji ihtiyacını karşılamak için değildir. ABD devleti kendi petrolüne sahip sahip bir ölkedir.

Tablo-1

Bu durumdan anlaşılabileceğı gibi ABD petrol bölgelerinde denetimi sadece petrolün ölkesine güvenli akışı için istememektedir. Burada durumu açıklayan Chomsky'e bir göz atmak gerekir. Chomsky'e göre, ABD bölgeye sadece ölkesinin petrol ihtiyacını karşılamak için ilgi duymamaktadır. Çünkü ABD petrole sahip olmayan bir ölkke değildir, hatta 1970'li yılların sonlarına kadar dünyanın başlıca

⁴⁷“table”, 12.04.2017, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=31532>

petrol üreticilerinden biri olmuştur. ABD bölgeyi dünya hakimiyetinin bir aracı olarak denetlemek istemektedir ⁴⁸

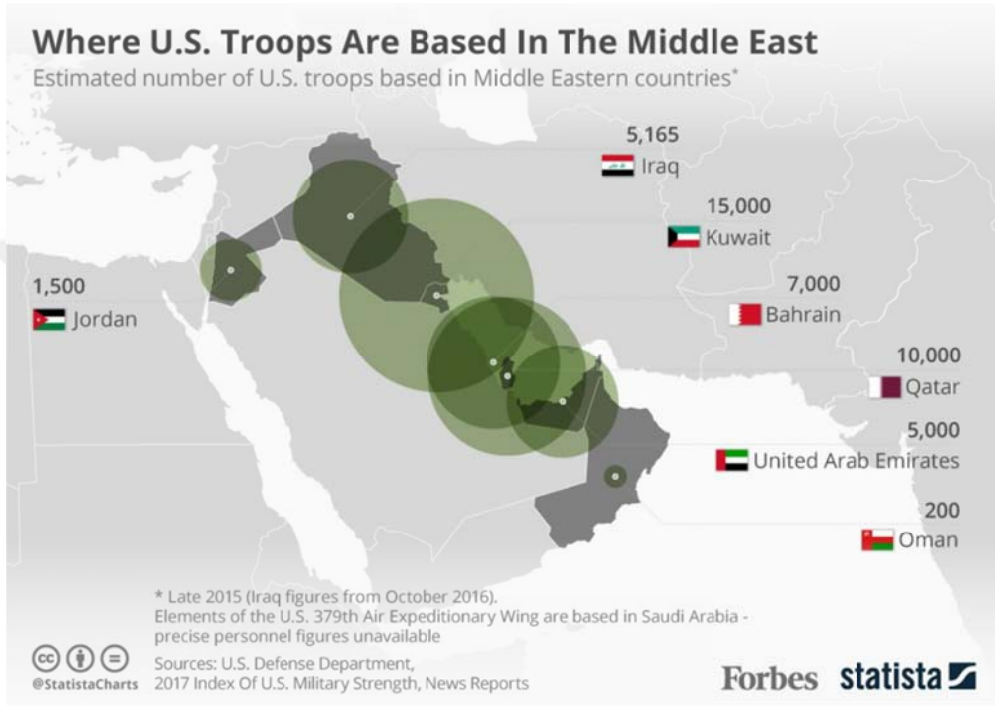
Avrupa ülkeleri petrol ihtiyacının yüzde 30'unu bu bölgeden karşılamaktadır. Japonya'da bu oran yüzde 80'i ve Çin'de yüzde 90'ı bulmaktadır.⁴⁹ Bu yüzdeler enerjiye yön vermenin bu bölgelere etki etme silahı olarak kullanabileceğini bize göstermektedir. Görüldüğü gibi ABD enerji kaynaklarının ülkesine güvenli, sürekli ve ucuz akmasını elbette istemektedir fakat bundan ötesi vardır. ABD sadece bununla yetinmemekte enerjinin akışına yön vererek bunu dünya üzerinde daha etkili olmak, diğer ülkelere karşı bir yaptırım aracı olarak kullanmakda istemektedir. Yoksa sadece Katar'ın sahip olduğu doğalgaz ABD'deki her evin ihtiyacını 100 yıl karşılayacak ölçüdedir. Ya da Suudi Arabistan'ın sahip olduğu petrol belki yeni ve güvenli bir enerji kaynağı bulana kadar ABD'ye yetecek seviyededir ve bu enerji kaynağını keşfetme yeteneği ABD biliminde vardır. Fakat ABD petrol çıkan her bölgede varlığını hissettirmek için her yolu denemektedir. Kendi İhtiyacı olduğu kadar siyasi sebeplerden bölgede var olmak isteyen ABD bunu yapmak için bölgeye olan ilgisini hiç kaybetmemiştir ve ilgisini fiziksel varlığı ile de ifade etmiştir. Ortadoğu'da ve Basra'da ABD askeri varlığı ile de vardır ve uzunca bir süre de kalacak şekilde davranmaktadır. ABD dönem dönem askeri varlığı ve müdahale yöntemlerinde değişikliğe gitmektedir. Başkanların doktrinine göre değişen bu müdahale yöntemlerinin değişmeyen yanı hep bir müdahalenin olmasıdır. ABD'nin askeri varlığı hususunda biraz daha özele inerek Bahreyn'e odaklanacak olursak karşımıza ilk olarak 5.Filo (Naval Support Activity Bahrain) çıkacaktır.

ABD ordusu dünyanın neredeyse her bölgesinde operasyon yapacak kapasiteye sahip olmak için üsler kurmuştur. Bu üsler kimi zaman aktif bir savaş desteklemekte kimi zamansa tehdit ve baskı unsuru olarak kullanılmaktadır. 5. Filo bu kuvvetlerden Bahreyn'de konuşlu olan ve Washington'un Basra körfezi, Umman

⁴⁸ Noam Chomsky ve Gilbert Achcar, **Tehlikeli Güç, ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu**, İstanbul, İthaki, 2007, s.100

⁴⁹ Mehmet Ali Göngen, "Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu", 22.04.2017, <http://docplayer.biz.tr/1341635-Arap-bahari-karsisinda-abd-nin-tutumu.html>

Denizi, Kızıldeniz ve Aden Körfezindeki menfaatlerini korumak amacıyla görev yapan üsse verilen isimdir⁵⁰. ABD'nin bu üste 7000 civarında askeri bulunmaktadır.

Şekil-2. ABD'nin Basra Körfezindeki Askeri Varlığı.

Bahreyn'in bağımsızlığını kazandığı 1971 yılı öncesinde üssün olduğu bölge, 1935'den beri İngiliz kontrolündeki deniz üssüne ev sahipliği yapmakta iken ABD bölgede kontrolü ele almasından sonra yeni bir yapılanma ile buraya yerleşmiştir. Bahreyn deniz üssü Mina Salman Limanı ve Şeyh İsa Üssü ile beraber Amerikan Ordusu'nun bölgedeki operasyonlarını desteklemektedir. Başlangıçta deniz üssünden çok operasyonlara iştirak eden gemilerin sığınacağı güvenli liman olarak kullanılmakta iken zamanla CENTCOM* alanında aktif olarak kullanılan içerisinde askeri personel ve ailelerin, savunma bakanlığına bağlı sivillerin bulunduğu aktif bir

⁵⁰ "Military Bases", 20.05.2017, <http://www.militarybases.us/navy/nsa-bahrain/>

*CENTCOM : United States Central Command (CENTCOM) 1 Ocak 1983 de Avrupa, Afrika ve Pasifik kuvvetlerini desteklemek amacıyla kurulmuştur. İran rehine krizi ve SSCB'nin Afganistan işgali sonucu ABD Başkan Jimmy Carter tarafından 1980 yılının Mart ayında kurulan Rapid Deployment Joint Task Force (RDJTF), Ronald Reagan döneminde CENTCOM adını almıştır. (<http://www.centcom.mil/ABOUT-US/HISTORY/> adresinden alınmıştır.)

üsse dönüşmüştür. Üs Amerikan üssüdür fakat “Bahrain yasalarının geçerli olduğu bir yapıdadır” şeklinde lanse edilmektedir. 1997 yılında Amerika Birleşik devletleri ve Bahreyn arasında yapılan antlaşma ile yenileme yapılan üssün, 2010 yılında yapılan antlaşma ile genişletilmesine karar verilmiş ve 5 yıllık bir proje için 580 milyon dolarlık bir de bütçe ayrılmıştır. Üs 1990’daki Körfez savaşında, 2003’deki Irak savaşında ve bölgedeki benzeri operasyonlarda aktif olarak kullanılmıştır.

Diğer bir ayrıntı ABD ile Bahreyn arasında yapılan Serbest Ticaret antlaşmasıdır. ABD 2000’li yıllarda ikili ve bölgesel serbest ticaret antlaşmaları imzalamaya hız vermiştir. 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin çeşitli bölgelerde serbest ticaret antlaşmaları imzalaması ve bu pazarlara elverişli koşullarda girmeye başlamasından sonra rekabet gücünü korumak amacıyla yapılan bu girişimler, ABD tarafından dünyanın farklı coğrafyalarında hayata geçirilmiştir. Bu antlaşmaların Ortadoğu ayağını Orta Doğu Serbest Ticaret Alanı Girişimi (MEFTA-Middle East Free Trade Area Initiative) oluşturmaktadır. ABD bu bölgede ilk serbest ticaret antlaşmasını 26 Ocak 2004 tarihinde Bahreyn ile başlatmış 15 Haziran 2004 tarihinde 6 ay gibi kısa bir sürede gerekli koordinasyonu sağlayarak tamamlamış ve 2006 yılında sonuçlandırmıştır.

2.4.2 Rusya ve Bahreyn

ABD’nin karşı kutbu olan Rusya her ne kadar SSCB dağıldıktan sonra dünyada kendi kutbunu yaratamayacak olarak görülse de dünya sahnesinde hala önemli bir oyuncudur. Enerji ihtiyacı her ülke gibi Rusya’nın da vardır. Fakat durumu ABD’ye benzerdir. Enerjiye ulaşım açısından şanslı ülkelerden olan ve rezervleri kendisine yetebilecek durumda olan Rusya’nın Ortadoğu ve Basra ilgisi ABD’ye benzer olarak Comsky’nin tanımladığı sebep ile aynıdır. Enerjiye sahip olmak belki de en önemli unsur değildir artık. Bu enerjiyi ya da petrol ve doğalgazı çıkarmak, pazarlamak, güvenli şekilde dağıtmak ve dağıtım fiyatına karar verici

ağırlığa sahip olmak önemlidir. Bu noktadan hareketle bakıldığında Rusya'nın bu husustaki en önemli Ortadoğu partnerinin İran olduğu görülmektedir. ABD'nin bölgedeki ekonomik askeri ve siyasi varlığı bu ülkeyi partner olmaya zorlamıştır. Rusya'nın Bahreyn ilgisi hem İran'ın Bahreyn ilgisinden hem de Bahreyn'in Körfezdeki coğrafi konumundan gelmektedir. Hasmı olan ABD'nin varlığı bile Rusya'nın Bahreyn ile olan ilgisi için yeterlidir.

ABD'nin İran'a uyguladığı ambargolara rağmen Rusya, İran ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek amaçlı politikalar üretmiştir ve ABD'nin İran'a uyguladığı ambargoların etkisini kırmıştır. Güçlü bir İran'ın Şii partnerlerini arttırması ve bunu Bahreyn gibi Suudi Arabistan'ın 25 km uzağında yapabilmesi sadece İran'ın değil dolaylı olarak Rusya'nın da petrol üzerindeki etkinliğini arttıracaktır.

2.4.3. AB ve Bahreyn

Tayyar Arı “dış politika” kavramını “uluslararası siyasal sorunlara bir devletin amaçları, hedefleri ve davranışları açısından bakıp, bir devletin uluslararası sisteme veya diğer devletlere karşı tutumunu incelemektedir”.⁵² şeklinde tanımlamaktadır. Fakat gerek realist teoriye yakın bu tanım gerekse benzer dış politika tanımları ile Avrupa Birliği dış politikasını tanımlamak yeterli olmayacaktır. Avrupa Birliği'nin dış politikasını üniter bir devletin dış politikası gibi okuyamayız. Avrupa Birliği ideali ve kurulan yapı kendine has olduğundan tanımlamayı farklı yapmak ve AB'nin dış politikasını yine kendine has bir şekilde tanımlamak gerekecektir.

“AB'nin dış politikası” denildiğinde bunun tek bir politikadan ziyade üç parçadan meydana gelen farklı bir yapı olduğu ileri sürülmektedir.⁵³ Birincisi kurucu

⁵² Tayyar Arı, **Uluslararası ilişkiler ve Dış Politik**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s.62-63

⁵³ (Brain White, *Understanding European Foreign Policy*, London: Palgrave, 2001, s.36-42, (Mustafa AYDIN, “Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Politikası” Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya – 2010, S.352den alınmıştır.)

antlaşmalar ile bağlanmış, dış dünya ile kurulan, ticaret ve kalkınma odaklı ilişkilerin tümü. İkincisi 1970 Avrupa Siyasi işbirliği yapısı ile temeli atılan, 1986 Tek Avrupa senedi ile hukuki varlık kazanan, 1992 Maastricht ve 1997 Amsterdam Antlaşmaları ile yeniden düzenlenerek Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası adını alan siyasi dış politikadır. Üçüncüsü ise AB içindeki Devletlerin AB normları dışına çıkmadan uyguladıkları ülkesel dış politikadır.

AB ülkelerinin dış dünya ilgisine ve atılan dış politika adımlarına bu açıdan bakmak yerinde olacaktır. Çünkü kimi zaman AB dış Politikası ile Ülkelerin dış politikası arasında çıkar amaçlı davranışlar sonunda kimi farklılıklar olabilmektedir. Bu durum kimi zaman AB'nin kararlarının etkinliğini zedelemekte kimi zaman da imajını kötü yönde etkilemektedir.

AB'nin Arap Baharından etkilenen ülkeler ile ilgili kararlarını ve dış politika tercihlerini irdelerken Kuzey Afrika ülkeleri ve Suriye'ye karşı yürüttüğü Politika ile Körfezdeki ülkelere karşı yürüttüğü politikayı birbirinden ayırmak gereklidir. Kuzey Afrika ülkeleri ile AB ilişkisini sadece ticari değil güvenlik temelli politikalarda etkilemektedir. Çünkü Avrupa Birliği Akdeniz kıyısındaki bu ülkelerde yaşanan olayları, coğrafi ve nispeten kültürel (Fransa-Tunus, Fransa-Cezayir, İspanya-Fas örneklerindeki gibi) olarak AB sınırlarına yakınlığından dolayı mülteci sorunu, terör ihracı gibi potansiyel tehlikeler açısından düşünmek zorundadır. Benzer sorunların bir kısmı Suriye içinde geçerlidir. Bu açıdan bakıldığında AB'nin Kuzey Afrika'da bulunan ülkelerdeki Arap Baharı olaylarına karşı yürüttüğü dış politikayı üçüncü tanımdan etkilenmiş, ikinci politik tanım üzerinden değerlendirmek yerinde olacaktır.

Körfez ülkeleri olan Yemen ve Bahreyn'deki olaylara yaklaşımını ise birinci politik tanım çevresinde şekillenen global bir bakış açısı ile dengelenmiş, ABD ve Rusya-Çin ortaklığı karşısında üçüncü bir kutup olma arzusu ile atılan adımlar olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

AB Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyesi ülkelerin ekonomik ilişkilerinin her geçen gün doğruya doğru kayma eğilimi karşısında ticari çıkarını kaybetmemek için uğraş vermekte ve son yıllarda KİK üyesi ülkelerin ekonomilerini çeşitlendirme politikalarını uygulamaya başlaması ile bu ülkelerin ihtiyacı olan teknoloji gereksinimini karşılayıcı yatırımlar yapmaktadır. 1988 yılında imzalanan AB-KİK İşbirliği Anlaşması sanayi, ticaret, hizmetler, tarım, balıkçılık, yatırım, bilim, teknoloji ve çevre gibi pek çok alanda işbirliğini öngörmekteydi ve uzaktaki zengin pazarın Avrupa ilgisini sürekli kılmak içindi. 2002 Şubatında KİK ülkeleri Euro benzeri bir ortak para uygulamasına geçmeye karar verdiklerinde Avrupa Merkez Bankasının KİK para birliğinin gerçekleştirilmesi konusunda işbirliği önermesi, Erasmus programlarına Körfez ülkelerinden öğrencilerin dahil edilmesi, Ortak işadamları forumlarının düzenlenmesi yine aynı ihtirasın bir ürünü olarak algılanmalıdır. Çünkü benzer antlaşmalar ve yardım teklifleri petrol zengini olmayan ülkelere yapılmamaktadır. AB Arap Baharı olaylarına ait Körfezdeki gelişmeleri, özellikle Bahreyn’de yaşananları bu açıdan görmüş ya da görmezden gelmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAP BAHARI, GELİŞMİŞ DEVLETLER VE AB’NİN ARAP BAHARINA BAKIŞI

3.1. Arap Baharı

Arap Baharının gerçekleştiği bölgeler sürekli Merkez-Çevre çatışmasına sahip olmuştur⁵⁴. Merkez olarak adlandırılan Batı’nın kontrolünde olan halklar kendi kaderlerini tayin edememiş ve kendi inisiyatifleri ile çözüm bulamamışlardır. Arap Baharı ile başlayan süreç buna yönelik bir kalkışma, halkların mevcut durumdan doğan şikayetlerinin bir patlaması olarak değerlendirilebilir. Arap Baharı süreci bu şekilde başlasa da sürecin devamında yine batı kontrolünde iktidar değişimleri veya statükonun devamı şeklinde sonuçlanmış veya bu sonuca doğru ilerlemektedir.

Arap Baharı ayaklanmalarına Arap Tarihi açısından bakılacak olursa, üçüncü büyük ayaklanma olarak değerlendirilebilir. İlk ayaklanma Osmanlı İmparatorluğu’na karşı başlatılan isyan hareketidir. 1800’lerin sonlarındaki bu isyan hareketlerinde başı Hristiyan Arap entellektüeller çekmiştir. İkinci ayaklanma Arap Milliyetçiliğini uyandırma hareketleridir. Bu harekette Mısır’da Cemal Abdülnasır’ı, Tunus’ta Habib Burgiba’yı ve Suriye’de Baas liderlerini görürüz. Üçüncü ayaklanma hareketi ise halk tabanlı Arap Baharı ayaklanmalarıdır.⁵⁵

Arap Baharı sürecine ülkeler üzerinden kısaca göz atacak olursak;

⁵⁴ Oktav, age., s.7

⁵⁵ Fuoad Ajami, “The Arab Spring at One: A Year of Living Dangerously”, Foreign Affairs 91, no.2, s.84 (Mar/Apr 2012), (Ümit Alperen, “Çin Dış Politikası’ndan Arap Halk Ayaklanmalarına Bir Bakış”, Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013,s.86 dan alınmıştır.)

3.1.1. Tunus'ta Arap Baharı

Arap Baharının kıvılcımını çakan ilk ülke Tunustur. Tunus ekonomik ve askeri açıdan bölgesinin nispeten güçsüz ülkelerinden birisidir. Ekonomisi turizm, hizmet sektörü, tarım, tekstil ve konfeksiyon, hafif sanayiler ile petrol ve fosfat üretimine dayanır. Tunus, doğal kaynakları yetersiz bir ülkedir ve yetişmiş insan gücü oranı yüksek, istihdam oranı düşük bir ülke olarak işsizlik önemli sorunlarından biridir⁵⁶. Osmanlı İmparatorluğu sonrasında Fransa himayesi, akabinde Burgiba ve Bin Ali'nin uzun soluklu yönetimleri ülkede kurumsallaşmayı engellemiştir⁵⁷

17 Aralık 2010 tarihinde işportacı Muhammet Bouazizi Sidi, Bouzid'te kendini ateşe vermiştir. Günün erken saatlerinde mallarına el konulmuş ve şikayet etmeye gittiğinde aşağılanmış ve bu olaylar zinciri kendini yakması ile sonuçlanmıştır. Bu olayın fitili ateşlemesinden 10 gün sonra Tunus'un başkentinde protestolar başlamıştır.

Protestocular işsizlik, gıda fiyatlarındaki artış, kötü yaşam koşulları, özgürlüklerin yokluğu, hükümetin bu konuda bir şey yapmamasından şikayetçi olmuşlardır. Tunus Genel İşçi Sendikası desteği ile protestolar hız kazanmış⁵⁸ devlet Başkanı Ben Ali protestoları pasifize etmek için sözler vermiş ulusal diyalog vaat etmiş ancak protestoları yavaşlatamamıştır. Bouazizi'nin kendini yakmasının üzerinden 1 ay geçmeden sabrını yitiren ordunun Başkanlık sarayını çevirmesi ile Ben Ali görevinden istifa etmiştir. Tunus'ta Arap Baharı süreci Ordu'nun halkın yanında yer alması, ülkenin homojen etnik yapısı gibi sebepler sonucu 26 gün gibi kısa bir sürede başarıya ulaşmıştır.

⁵⁶“Bahreyn Ülke Bilgileri”, 08.05.2017, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>,

⁵⁷ Feyza Hilal Koraltan, “Realizm Kuramı Çerçevesinde Arap Baharı “Yüksek Lisans Tezi , İSTANBUL Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s.

⁵⁸ James L. Gelvin, “Arap İsyanlarını Anlamak”, s. 63, Ortadoğu: direniş, Devrim, Emperyalizm, der. Y. Doğan Çetinkaya, İstanbul, İletişim, 2014

3.1.2. Mısır'da Arap Baharı

Tunus'un ardından süreç yoluna Mısır ile devam etmiştir. Birçoğu "6 Nisan Hareketi" hareketi üyesi olan gençler protestoların sembolik merkezi olan Tahrir Meydanını işgal etmeye başlamışlardır. Grevler ve Hükümet karşıtı gösteriler tüm ülkeye yayılmıştır. 11 Şubat 2011'de ordu idareyi eline alıp Hüsnü Mübarek'i başkanlık görevinden azlederek Kuvvetler Yüksek Şurası altında yeni bir hükümet kurmuştur. Mısır isyanının sokak evresi olan bu aşama 18 günde bitmiştir. Mısırdaki ordu halk tarafında yer alarak halkı polis güçlerinin karşısında savunmuştur.

3.1.3. Libya'da Arap Baharı

Libya'da Arap Baharı süreci 15 Şubat 2011 itibariyle başlamıştır. Libya'daki isyancıların talepleri Tunus ve Mısır isyancılarınınkinden farklı değildir. Bingazi'de Fethi Terbil'in** tutuklanmasıyla diğer bölgelere de sıçramıştır. Libya'da süreç Mısır ve Tunus'tan farklı seyretmiştir. Libya'da isyanları yönetecek birleşik bir muhalefet yoktur ve ordu yeterince güçlü değildir. Bölge ülkeleri içinde Batı ile sahip olduğu petrol sebebiyle iyi ilişkiler kurmuş Libya'nın kendi haline bırakılmasına batılı dostları müsaade edemezlerdi. Kaddafi'nin yönetimi bırakmayışı ve şiddete başvurması zamanla ülkenin bir iç savaşa sürüklenmesine yol açmıştır. Ülkenin yaşadığı iç savaş BM ve NATO gibi uluslararası kurumların dâhil olmasını sağlamıştır⁵⁹. BM Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı ile Batı'nın Libya'daki iç savaşa müdahil olmasıyla çatışmalar Kaddafi aleyhine dönmüştür. 17 Mart 2011 tarihinde BM'nin aldığı bu karar doğrultusunda Libya'daki muhalifleri destekleyen NATO güçlerinin yardımıyla, 22 Ağustos 2011'de başkent, Kaddafi taraftarlarından

*6 Nisan Hareketi: 6 Nisan Hareketi: 2008 yılında Facebook kullanıcısı gençlerin devlet tarafından işletilen bir tekstil fabrikasında greve gitmiş olan işçilere destek vermek için genel grev çağrısında bulundukları tarihtir. Bu genel Grev hiç gerçekleşmemiştir.(İbrahim Toraman, "Arap Baharı ve Suriye", Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova, 2015, s.59)

**Fethi Terbil (Fathi TERBIL)Trablus'un Ebu Salim Cezaevi'nde 1996 yılında güvenlik güçlerince katledildikleri iddia edilen mahkumların yakınlarnı temsil eden avukat ve insan hakları savunucusu. (http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2066367_2066369_2066467,00.html adresinden alınmıştır)

⁵⁹ Koraltan, age., s.56

alınmış, 20 Ekim 2011’de Kaddafi’nin Libya halkı tarafından öldürülmesi sonucu Kaddafi dönemi bitmiştir⁶⁰

3.1.4. Yemen’de Arap Baharı

Arap Baharının sıradaki ülkesi Yemen olmuştur. Yemen dünyanın en önemli su yollarından birini kontrol ettiği için özel bir ülkedir ve yaşanan gelişmeler özellikle ABD ve Suudi Arabistan tarafından hem izlenmiş hem etkilenmiştir. Yemen aynı zamanda Arap Baharı sürecinde diktatörünü deviren son ülkedir. Sıradaki ülkeler bu sonuca ulaşamayacaktır. ABD ve Suudi Arabistan, Yemen sürecine müdahil olma gerekçelerini El-Kaide’nin burada etkinliğini arttırabileceği ihtimali olarak gerekçelendirilmişlerdir. Yemen’in üç Büyük aşireti olan Haşhid, Bakil ve Husi aşiretlerinden Husi Aşireti’nin Ali Abdullah Salih’ten desteğini çekmesi ve Suudi Arabistan’a savaş ilan etmesi ABD ve Suudi Arabistan’ın bu ülkeye müdahalesine yol açmış ve ABD Husilere Yemen-Suudi Arabistan sınırında hava harekatı düzenlemiştir. Bu bombardımanda 200 kadar Husi ölmüştür. Suudi Arabistan Husi savaşçılarının İran tarafından eğitildiği iddiasını ısrarla tekrarlamıştır. Yemen’deki olaylar Kasım 2011 tarihinde Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ve Ali Abdullah Salih arasında imzalanan Barış Planı çerçevesinde sona ermiş şubat 2012’de yapılan seçimle Ali Abdullah Salih yerini Mansur Hadi’ye bırakmıştır.

3.1.5. Suriye’de Arap Baharı

Suriyede’ki olaylar diğer ülkelerden çokda farklı bir şekilde başlamamıştır. Olayları ateşleyecek gelişme Dera’da duvara Rejim aleyhtarı yazılar yazan bir grup gencin tutuklanması ve ailelerinin taleplerine rağmen verilmemesi üzerine Dera’da yapılan protesto gösterileridir. Dera’da başlayan protestolar, Esad muhaliflerince benimsenmiş ve 15 Mart “Öfke Günü” ilan edilerek protestolar tüm ülkeye yayılmıştır. 18 Mart günü ise Cuma namazı çıkışı Şam, Halep, Lazkiye, Hama, Humus ve Banyas gibi birçok şehirde Suriye tarihinde son 30 yılın en büyük

⁶⁰ Koraltan, age.,s.62

protestoları yaşanmıştır⁶¹. Bu olaylar sonucu polisin sert müdahalesi can kayıplarının yaşanmasına yol açmış ve ölenlerin cenazelerinde çıkan çatışmalar ile Arap Baharı Suriye’de fiilen başlamıştır.

Tüm bu gelişmeler sonrası, önce protestoları ciddiye almayan Esad yönetimi tırmanan olayları önleyebilmek için bir dizi reform kararını hayata geçirmiş, bu kapsamda askerlik süresini 21 aydan 18 aya indirmiş, Dera valisi görevden alınmış, kısmi af kabul edilmiş, uzun zamandır vatandaşlık verilmeyen Kürtlere vatandaşlık verilmiş, 1963’ten beri yürürlükte olan sıkıyönetim kaldırılmış, yeni anayasa sözü verilmiş fakat tüm bunlar suların durulmasına yetmemiştir.

Suriye’deki gelişmeler parçalanmış muhalefetin kurduğu farklı oluşumların mücadelesi, 2013’de El-Nusra ile Irak İslam Devletinin birleşip kurduğu ve bünyesine topladığı radikallerle dünyanın başına dert olan IŞİD’i, Kürtler ve Demokratik Birlik Partisi, ikame savaşlarına dönen iç savaş oyunu ve hala yerinde duran Esad rejimi ile devam etmektedir.

3.1.6. Bahreyn’de Arap Baharı

Bölgede güç savaşı veren İran ve Suudi Arabistan’a yakın bir konumda, Sünni ve Şii nüfusa sahip bir ülkedir ve Körfez ülkeleri ile ABD için de müttefik tampon ülke konumundadır⁶². Sünni yönetim altında yaşayan Sünni nüfustan daha kalabalık bir Şii nüfus barındıran ülkede ayaklanmalar başlar başlamaz Bahreyn, ABD ve Suudi Arabistan’ın radarına girmiştir fakat Akdeniz ülkelerinin demokratik haklar isteyen halklarına gösterilen ilgi ve sempati diğer batı ülkeleri tarafından bu ülkeden esirgenmiştir. Bu nedenlerdendir ki; ABD Savunma Bakanı’nın Bahreyn ziyaretinin akabinde 15 Mart günü Körfez Ülkeleri güçleri, ‘Bahreyn’in yardım isteği’ üzerine ülkeye giriş yapmış ve İnci Meydanı’nda bulunan göstericilere müdahalede

⁶¹ İbrahim Toraman, “Arap Baharı Ve Suriye”, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak – 2015, S.63

⁶² Umut Koldaş, Nur Köprülü,” Arap İntifadası mı ?: Arap Dünyasındaki Toplumsal Hareketlerin İçsel, Bölgesel ve Uluslararası Dinamikleri”, akademik orta doğu, cilt 6, sayı 1, 2011, s.51

bulunmuştur⁶³. Bahreyn’de olayların büyümesi ve göstericilere orantısız güç kullanması Şii nüfusun nefreti ile karşılanmış ve Şii nüfusun parlamentodaki sözcüsü El-Vifak grubunu parlamentodan ayrılmaya itmiştir. El-Vifak grubu parlamenterleri parlamentodan çekilmiş ve anayasal ve politik reformlar yapılincaya kadar gösterilerin süreceğini ve kendilerinin de ancak o zaman tekrar meclise döneceklerini beyan etmişlerdir. Fakat Bahreyn’de ayaklanmalar Suudi Arabistan liderliğinde BAE yardımı ile bastırılmıştır. Suudi Arabistan KİK ülkeleri arasında aslında tehdit algılaması boyutunda bir bir birlik olmadığının bilincindedir. Özellikle İran’a bakışta farklılıklar vardır. Umman, BAE ve Katar İran’a karşı bağımsız politikalar izlerken Bahreyn Suudi Arabistan’a yakın bir politika izlemektedir. Bunun sonucu Bahreyn Suudi Arabistan için kaybedilmesi kabul edilmeyecek bir partnerdir. ABD’nin kaybetmeyi göze alamadığı partnerinin, körfezdeki en yakın müttefikini kaybetmek istemediği için Bahreyn’e gönderdiği askeri ABD’nin görmemesi normaldir.

3.2. Gelişmiş Devletlerin ve AB’nin Arap Baharına Bakışı - Ülkeler Üzerinden İnceleme

3.2.1. ABD

ABD İdealist fikirlerle kurulmuş bir ülkedir. 2’nci Dünya Savaşı sonrası bu hedeflerinden uzaklaşsada dönem dönem ihtiyacı olduğunda Demokrasi, Halkların özgürlüğü, İnsan hakları konusunda kuruluşundaki fikirleri hatırlatan açıklamalar yapmaktadır. Arap Baharı adı verilen olaylar başladığı sırada ABD olaylara hemen müdahale etmeyerek bir süre beklemiştir. ABD’nin “bekle gör” şeklindeki tavrı doğal kabul edilebilir çünkü tüm demokrasi söylemlerine karşın ülkelerin çoğunun yönetimleri ile yıllardır iyi ilişkiler kurmaktadır. Tunus’ta başlayan olaylar, diğer ülkelere sıçradığında ABD’nin tutumu ve ABD Başkanının söylemleri üzerinde durulması gereken bir olgudur. ABD, Başkan Obama döneminde askeri müdahaleyi öteleyen bunun yerine uluslararası örgütler ile müşterek hareket etme yoluna giden

⁶³ Öztürk, age, s.472

bir politika geliştirmiştir. Müdahaleyi öteleyen daha ihtiyatlı bu politika ABD'nin imajını düzeltme çabaları olarak algılansa da bazı analistler bu durumu hegemonik gücündeki bir zayıflama olarak yorumlamıřlardır⁶⁴.

Obama'nın göreve başlama töreninde yaptığı 20 ocak tarihli konuşmasında geçen "Amerika her bir ülkenin dostudur " cümlesi Obama döneminin Bush* döneminden farklı olarak ' ABD'nin yumuşak ve diğer ülkeler ile müşterek hareket etme tavrına evrildiğini göstermektedir. Obama Doktrini** ve Arap Baharı Sürecinde ABD'nin tutumu 2008 yılında yapılan bir ankette çıkan sonuca göre şekillenmiştir denebilir. Bu ankette "Amerika'nın dünyadaki duruşunu iyileştirmek, ABD'nin en önemli dış politika önceliği olmalıdır" görüşü ağır basmıştır. Bu görüşü dikkate alan Obama seçim çalışmalarında yaptığı konuşmalarda ABD'nin Irak işgalini eleştirmiş, Rusya, Çin ve İran dahil olmak üzere tüm ülkelerle ilişkilerin yeniden düzenlenmesi üzerinde durmuş ve doktrinini sadece Ortadoğu temelli şekillendirmeyeceği, Asya Pasifiğe açılmaya çalışacağını ve Ortadoğu'da bölge ülkeleri ve BM ile var olacağı görüntüsü vermiştir. ABD'nin Arap Baharı tavrının bu şekilde gerçekleştiği kabul edilebilir.

Arap Baharının ülkelerdeki seyrine baktığımızda diğer gelişmiş devletlerin davranış kalıplarına da kısaca değinmek gerekebilir. Çünkü isyanların çıktığı ülkeler batıya ait kabul edilmeseler de ABD, Asya ve Avrupa lkeleri ile enerji ve ticaret alanında bağlıdırlar. Gelişmiş lkeler, özellikle ABD'nin olaylara müdahalesi, partneri Suriye ve İran'ı etkileyeceğinden Rusya da aktif olarak olaylara müdahil olmuşlardır.

⁶⁴ Gngen, agm, s. 23

***Bush Doktrini:** Bush Doktrini (17 Eylül 2002) 11 Eylül Saldırıları sonrası gereklendirilmiştir. Önceden Vuruş/nleyici Savaş ilkeleriyle özetlenebilecek olan bu doktrine göre : ABD, kendisine tehdit olarak gördüğü herhangi bir devlete karşı tehdit henüz yakın hale gelmeden savaş açabilir. Bu çerçevede 'küresel terrisme karşı savaş' adı altında ABD, Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuş ve Irak'ı işgal etmiştir. Büyük Ortadoğu Projesi: Ortadoğu'da yükselen ve Amerikan çıkarlarını tehdit eden 'radikalizmin' temel nedeni olarak görülen ekonomik geri kalmışlık ve demokrasinin zayıflığı gibi problemlerin çözümü için bölgenin geniş kapsamlı reformlar yoluyla toplumsal, ekonomik ve siyasal olarak dönüştürülmesi hedeflenmiştir. (Ortadoğu Analiz Dergisinden alınmıştır.)

****Obama Doktrini:** Barack H. Obama (2009-2017) Başkan Obama'nın adıyla anılan özel ve açık bir doktrin yoktur, fakat 'Obama doktrini' ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. Obama'nın Ortadoğu politikasında hasım rejimlerle angajman siyaseti; doğrudan askeri gücü kullanımından kaçınarak yerel ortakları seferber etme (arkadan yönlendirme- leadingfrom behind); ve dış politikada stratejik ağırlık merkezinin Asya'ya kaydırılması (Asia pivot) gibi hususlar ne çıkmıştır.(Ortadoğu Analiz dergisinden Alınmıştır.)

3.2.2. Avrupa Birliği

Arap Baharı kapsamındaki olaylara diğer ülkeler gibi hazırlıksız yakalanmıştır. Fakat kısa şaşkınlığını atıp bölgede gerçekleşen dönüşümü uzun vadede istikrarın tesisi için gerekli ekonomik ve politik liberalizasyon ve bölge ile AB arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için bir fırsat olarak görmüş ancak ortak tepki vermekte zorlanmıştır.⁶⁵

AB ülkeleri ortak deklarasyonlar yayınladılar da ilgili Arap ülkeleri ile kendi ilişkilerine göre şekillendirdikleri dış politikalarına göre davranmışlardır. Verdikleri tepkiler ilgili ülke ile olan bağlarına göre olmuştur.

Akdeniz ülkeleri ve Avrupa yakın ilişkilere sahiptir. Akdeniz kıyısındaki ülkelerin istikrarı Avrupa ülkeleri açısından önemlidir. Arap Baharı dönemine bakıldığında Avrupalı Devletlerin Akdeniz ülkelerine Körfez Ülkelerinden daha fazla reaksiyon gösterdiklerini görürüz.

AB'nin Arap Baharı ülkelerinin Akdenizli üyelerine olan ilgisi ABD, Rusya, Çin gibi ülkelere farklılık arz etmektedir. Bunun sebebi coğrafi yakınlık, ticari bağların tarihsel arka plana sahip olması ve sağlamlığı, göç sorunu ve bölge kaynaklı terörizme açıklıktır.

AB ile bu bölge arasındaki ilk resmi ilişkiler 1973'teki petrol ambargosu sonrası başlamıştır. Aynı yıl Avrupa Topluluğu ve Arap Birliği arasında başlatılan Avrupa-Arap diyalogu ile çok taraflı ilişkilerin kurulması hedeflenmiştir⁶⁶.

1995 yılında Avrupa Birliği Barselona Süreci ile bir dış politika girişiminde bulunmuştur. Bu girişim ticari ilişkileri geliştirmek, kültürel alışveriş ve politik işbirliğini arttırmak olarak özetlenebilir (European External Action Service,

⁶⁵ Pınar Bal, "Avrupa Birliği'nin Arap Baharı'na Bakışı ve Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme", S. 70 (Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler, der. Armağan Gözkaman, Ankara, Detay Yayıncılık, 2014)

⁶⁶ Bal, agm, s.70

2014a) . Bu girişimde ilgili ülkelerin istikrarının sağlanması için ekonomik entegrasyon ve demokratikleşme hedeflenmiştir.⁶⁷

1995 sürecinden sonra 2004 yılında AB Komşuluk Politikası kapsamında ilişkiler yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır (European External Action Service, 2014b). Reçete yine aynıdır; otoriter rejimlerin yönettiği ülkelerin içişlerine karışmamak ve istikrarı sürdürmeye çalışarak ticari ve kültürel ilişkilerde ortaklık.

2008 yılında bu sefer aynı süreci Barselona Süreci Akdeniz için Birlik (Union for the Mediterranean – UFM) adı altında denemiştir. Ancak aynı yıl başlayan finansal kriz bu girişimi zayıflatmıştır.⁶⁸

AB bu bölgedeki ülkelerin iç işlerine karışmak istememiş ve demokratikleşmeyi destekleme hedefini geri planda bırakmıştır. Aynı bakış açısını Körfez Ülkeleri'nin demokratik olmayan rejimleri içinde sürdürmüştür. Mevcut otoriter rejimler istikrar adına desteklenmiş ve ekonomik reformlarla ülkelerin desteklenmesi yoluna gidilmiştir. Şüphesiz bu davranış çift taraflı kazanç getirdiğinden seçilmiştir. Ekonomik reformlar ile Arap Halklarının yaşam koşullarını destekleme AB'ne kendini rahatlatarak, demokratikleşme hedefini geri plana atmasının günahına katlanacak manevi tatmini verdiği gibi otoriter rejimler ile daha hızlı ve karlı ilişkiler kurma şansını da vermiştir.

AB bölge ülkelerin otoriter rejimlerine karşı müsamaha göstermiş ve kendi kuruluşu ile tezat oluşturacak şekilde demokratikleşmeyi ikinci plana atmıştır. Belki iyimser bir bakış açısı belki bölge halklarını ötekileştirme refleksi ile , ekonomik yönden istikrarın ve kalkınmanın bölgeye kendi kendisine demokrasi getireceğini AB ülkelerine düşündürmüştür. Oysa ekonomik büyümenin demokratik olmayan bir ortamda toplumun her kesime aynı oranda yansımaları düşünmek saflık olacaktır. Hatta bu tür ortamlarda karın güçlü azınlık arasında paylaşılarak fakirleşmeyi, toplumsal kutuplaşmayı ve gelir dağılımında uçurumu arttıracaktır.

⁶⁷ Bal, agm, s.66

⁶⁸ Bal, agm, s.67

aşıkardır. Elbette ki bu hususun AB tarafından bilinmediğini ya da görülmediğini düşünmekte saflık olacaktır. Bu yaklaşım benmerkezci bir davranışla, başkalarının demokrasi ihtiyacını kurban etmekten başka bir şey değildir, denebilir.

3.2.3. Rusya

Arap Baharına Rusya'nın tepkisine baktığımızda Rusya da Arap Baharını ülke ülke değerlendirmiş sınırlı ilişkilere sahip olduğu Tunus, Mısır, Bahreyn ve Yemende daha geri planda kalırken Libya ve Suriye'de olaylara daha fazla müdahil olacak şekilde pozisyon almıştır.

3.2.4. İngiltere

İngiltere Arap Baharına karşı genellikle AB'den farklı bir tavır sergilemiştir. 19 ve 20. Yüzyılın ilk yarısında etkin olduğu fakat etkinliğini ABD'ye kaptırdığı bu bölgede ortaya çıkan olayları, varlığını sürdürecekt biçimde kullanma yolunu denemiştir⁶⁹.

3.2.5. Çin

Çin'in geleneksel dış politik refleksleri Çin tarihsel mirası, Çin Milliyetçiliği, Marksist, Leninist ve Maoist faktörlerin bir karışımından oluşmaktadır. Bu faktörler Çin'in ekonomik ve askeri kabiliyetleri ve yönetim yapısı ile birleşerek güvenlik, bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü ve ekonomik gelişme gibi önemli dış politikalarını oluşturmaktadır⁷⁰.

Çin'in Arap Baharının otoriter rejimleri ile olan ilişkilerine baktığımızda bu ülkelerin içişlerine karışmaktan uzak durduğu fakat otoriter yönetici sınıflarıyla iyi geçindiğini görürüz. Özellikle petrol aldığı ülkelerin yönetimleri ile bu yönetimlerin beklentilerine uyan adımlar attığı görülmektedir. Çin'in tavrı "aktif tarafsızlık"

⁶⁹ İlhan Aras, "Avrupa Birliği ve İngiltere'nin Arap Baharına Bakışları", s.100, Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler, der. Armağan Gözkaman, Ankara, Detay Yayıncılık, 2014

⁷⁰(Evolution of Foreign Policy, MERIA (Middle East Review of International Affairs), Journal Vol. 3, No.1- March 1999, internet adresi <http://countrystudies.us/china/> erişim tarihi 1-12-2007).. Muhammet Ali Başaran " Çin Halk Cumhuriyeti'nin İran'a Yönelik Dış Politikası" Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ve Küreselleşme Bölümü, İstanbul- 2009, s.49

olarak adlandırılabilir.⁷¹ Bu akım Çin'in "dağ başına otur ve kaplanların kavgasını izle" stratejisine de uymaktadır⁷². Çin'in bu tavrı yalnız Libya ve Suriye'deki olaylarda değişmiş ve bu ülkelerde Rusya ile paralel adımlar atmıştır. Rusya ve Çin arasında 1958 sonrası ve soğuk savaş süresince özellikle Komünizmin farklı yorumlanmasından kaynaklanan sorunlar olsa da 1993 yılından itibaren ikili ilişkileri hızla gelişmeye başlamıştır. Putin gelmesiyle ilişkiler en iyi dönemine girmiş, 2000 yılında Duşanbe'de ki Şangay Zirvesinde Putin'in ; " Çin bizim tüm alanlarda stratejik ortağımızdır" demesinin ardından 16 Temmuz 2001 de "İyi Komşuluk İyi Ortaklık" anlaşması imzalanmış ve iki ülke ortak politika üretmeye başlamıştır. Bu yakınlaşmanın etkisini Libya ve Suriye özelinde ve Arap Baharı genelinde görmek mümkündür.

3.3. Arap Baharını Yaşayan Ükelere Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu

Arap Baharı sürecinde Arap Baharı isyanlarını yaşayan ülkelere karşı dünyaya yön verebilecek etkinlikteki ülke ve organizasyonların tepkilerine ayrıntılı olarak bakacak olursak;

3.3.1. Tunus'ta Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu

Tunusta başlayan ayaklanmalar sonrası ABD olaylara hemen müdahil olmamış ve süreci bir süre izlemiştir. Obama "Amerika Birleşik Devletlerinin Tunus halkının özlem duyduğu demokrasiye desteği her zaman sürecektir" şeklindeki söylemi ile isyancıları umutlandıran bir açıklama yapmış ve gerçektende Tunus'ta yönetimin el değiştirmesine seyirci kalmıştır.

⁷¹Gal Luft, "China's New Grand Strategy for the Middle East", *Foreign Policy*, Ocak 2016., Gözde Demirel, "Uluslararası Aktörlerin Suriye Politikası", s.153 ,ORSAM İhtisas Atölyesi: Öğrenci Makaleleri Derlemesi,

⁷² Ümit ALPEREN, "Çin Dış Politikası'ndan Arap Halk Ayaklanmalarına Bir Bakış" Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, ss.85-104, s.99

AB de olaylara hazırlıksız yakalanmış ve ilk tepki doğal olarak Fransa'dan gelmiştir. Fransa başlangıçta olayların bu şekilde evrileceğini göremediğinden Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'ye Fransız devlet Güçleri ile destek vermeyi bile düşünmüştür. Fakat Bin Ali'nin kalıcı olmadığını sezmeye üzerine desteğini çekmiştir. Tunus'da değişim kendi iç dinamikleri ile Bin Ali'nin yönetimi bırakması ile sonuçlanmış ve AB yönetime veya göstericilere müdahil olmamıştır.

Rusya'nın Tunus'da ki olaylara yaklaşımı oldukça temkinli olmuş ve sürecin nispeten dışında kalmıştır. Medvedev'in Davos Dünya Ekonomik Forumunda yaptığı gibi, konuşmalarında halkın isteklerinin karşılanması yönünde görüş bildirilmiştir.

İngiltere fırsat olarak gördüğü Arap Baharı İsyanlarında Bin Ali'nin devrilmesinde rol oynamasının yanı sıra Bin Ali'nin mal varlığının dondurulmasında etkili olmuş ve Bin Ali sonrası dönemde bu ülkede etkin olabilmek için çalışmalarına başlamıştır.

Tunus'ta olaylar ilk başladığında Çin, ayaklanmaları sıradan olarak değerlendirip bu kadar büyüyeceğini tahmin edememiştir. Bu yüzden başlangıçta Bin Ali Rejimine karşı desteğini çekmemiş, ayaklanmaların özgürlükçü yanına destek hamlesinde bulunmamıştır. Çin, o güne kadar desteklediği Bin Ali rejiminin düşmesinden sonra elbette ki tavrını değiştirmiş ve yeni yönetimi tanıdığını bildirmiştir. İlgisi üst seviyede olmamıştır.

3.3.2. Mısır'da Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu

Mısır'daki olaylar başladığında ABD yine dengeleyici bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Mısır, Suudi Arabistan lehine yaptığı açıklamaları, İsrail ile olan iyi ilişkileri ile Ortadoğu'da ABD politikalarına aykırı davranmayan bir ülke profili çizmekteydi. ABD Mısır'ın Mübarek'ini 30 yıldır desteklemekteydi ve ayaklanmaları takip ederek hemen gözden çıkarma yoluna gitmedi. Fakat süren istikrarsızlık, ayaklanmaların daha fazla yayılma olasılığı bölgede istikrarsızlığı arttıracığından ABD, Mübarek'i korumanın bu bedele değmeyeceğine karar vererek desteğinden vazgeçti. ABD öncelikle Mübarek'i görevi bırakmaya davet etti ve devamında orduyu motive ederek Mübareğin görevi bırakmasını hızlandırdı.

Mısır'daki uzun soluklu müttefiki Mübarek'e karşı ılımlı bir siyaset izleyen ABD, halkın kararlılığını gördükten sonra kazanan tarafta olmayı seçti. İsyan sonrası yönetimi ele geçiren İslami tandanslı Müslüman Kardeşlerin askeri darbe sonrası yönetimden uzaklaşmasına da ses çıkarmadı⁷³.

AB'nin bölgeden yükselen değişim talepleri karşısındaki şaşkınlığı Mısır'da da sürdü. Mısır'da 25 Ocak 2011'de başlayan gösteriler ile ilgili açıklamasını 31 Ocakta ancak yapabilen AB Konseyi serbest ve adil seçim çağrısında bulundu. Sonuç alınmayan bu çağrının ardından 4 Şubatta Mısırda yapılan şiddeti kınadı. AB'nin bu tavrı, hala süreci kontrol edebileceği yanılgısından kaynaklanmaktadır, demek doğru olur çünkü adil seçim çağrısı yapan, şiddeti kınayan AB, Mübarek'e çekilme çağrısı yapmadı. AB, olayların Mübarek yönetimdeyken çözülebileceği konusundaki fikrinin yanlışlığını 18 gün sonra, 30 yıllık Mübarek rejimi yıkıldığında ancak anlayabildi. AB ancak bundan sonra Arap Baharı olaylarına karşı tavrında bir revizyona gitme gereği duymuştur.

Mısır, Ortadoğu'da bir dönem Sovyetler Birliği'nin en yakın müttefiki olmasına rağmen, Rusya Arap Baharı sürecinde bu ülkedeki olaylara mesafeli davranmıştır⁷⁴. 1970 sonrası iki ülke arasındaki ilişkilerin soğuması buna sebep olarak görülebilir. 1970 yılında Nasır'ın ölümü ve Mısır'da yönetime gelen Enver Sedat'ın ABD ile ilişkileri normalleştirilmesi, Sovyetlerin Orta Doğu'daki nüfuzuna büyük darbe vurmuştur.⁷⁵ Bu durum Sovyet Rusya ve Mısır'ın arasını açmış hatta İsrail ile yapılan savaşta Sovyetler Birliği ABD ile BM nezdinde ortak hareket etmiştir.

İngiltere, Mısır'da özgürlük ve demokrasi isteyen halkın yanında olduğunu duyurmuş ve geçiş sürecinin hızlı olması ve hemen başlaması gerektiğini

⁷³ Göngen, agm, s.18

⁷⁴Emre Erşen, "Rusya'nın Arap Baharı Politikası", s.118 01.06.2017, <http://www.orsam.org.tr/files/OA/61/22emreersen.pdf>

⁷⁵Firat Purtaş,, "Rusya ve Arap Ortadoğusu", s.51, 17.06.2017, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu4%20makale/firat_purtas.pdf

belirtmiştir⁷⁶. Mübarek'e şiddetten vazgeçmesi çağrısı yapılması hususunda AB'nin diğer ülkeleri Almanya ve Fransa ile ortak hareket etmiştir.

Çin, Mübarek rejimi ile iyi ilişkilere sahip olmasına rağmen Mısır'daki olaylara mesafeli davranmış ve yönetim değişikliği sonrası yeni yönetimi tanımıştır. Çin, Tunus'ta yaptığı hatayı Mısır'da da tekrarlamıştır. Olaylar başladığında bu kadar büyüyeceğini tahmin edememiştir. Fakat iki ülkede de yönetim değişikliği, Çin'in Arap Baharı ayaklanmalarını ciddiye alması gerektiğini göstermiştir. Çin aynı zamanda bu ayaklanmaların kendi ülkesinde benzer ayaklanmalara yol açacağı endişesini de edinmiştir. "Yasemin Devrimi" adı altında internetteki çeşitli hareketlenmeler⁷⁷ Çin'i önlem almaya itmiş ve internet kısıtlamaları yoluna gitmiştir.

3.3.3. Libya'da Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu

Libya, 40 yıllık Kaddafi yönetiminde Avrupa ile iyi ilişkiler içinde bulunan bir devlet portresi çizmiştir. Coğrafi konumu itibari ile Avrupa ve Afrika arasında köprü olma şansına sahip Libya'nın Fransa ile olan ilişkileri dikkat çekicidir. Fakat söylemlerinde ABD karşıtı ifadeler, ABD tarafından rahatsızlıkla karşılanmaktadır. Libya'daki süreç Tunus'a göre daha kanlı geçmiş ve "Öfke" Günü sonrası Kaddafi hızla ülke yönetimini kaybetmeye başlamıştır. Kaddafi'nin buna tepkisi sivil ayaklanmacı halka karşı saldırılarının dozunu arttırmak olmuştur. ABD, Obama yönetiminden beklendiği üzere kendi başına Libya'ya karşı bir harekete girişmemiştir. Doğrudan doğruya Libya'nın iç işlerine müdahale etmemeye özen göstermiştir. İç savaşa dönüşen olaylara karşı BM ve NATO gibi çok uluslu örgütleri harekete geçirmeye çalışmıştır. BM Güvenlik Konseyi sivil halkı koruma kararı almış ve rejime karşı hava saldırılarına başlamıştır. Askeri üsler, tank birlikleri vurulmuş ve Kaddafi sivil ayaklanmacı halktan çok daha güçlü bir rakip ile karşı karşıya kalmıştır. BM kararının ABD'nin fikri ile ne kadar örtüştüğüne bakmak için Obama'nın Brezilya ziyaretindeki açıklamalarına bir göz atmak gerekir. Obama, Brezilya ziyaretinde Libya'ya karşı askeri müdahale zamanının geldiği ve Kaddafi

⁷⁶ Aras, agm, s.102

⁷⁷ Alperen, agm., s.88

yönetiminin derhal düşürülmesi gerektiğini açık bir şekilde dillendirmiştir. Bu konuşmasında tüm Libya halkını koruma hususunda bütün yükün ABD'nin sırtına yüklenmemesi gerektiğini de eklemiştir. Obama Libya konusunda askerlerini kullanmak için önce BM Güvenlik konseyinin kararının çıkmasını beklemiştir. Silah kullanma yetkisini ancak 28 Mart 2011 tarihli karardan sonra vermiştir.

2011 tarihli konuşması Obama'nın Libya ile ilgili tutumunun yanı sıra, ABD'nin küresel çaptaki misyonu ile ilgili bakış açısını da özetler. Bu konuşmasında Obama; “Amerika Birleşik Devletleri elbette ki baskının var olduğu her yere askerlerini gönderemez. Amerika durumu çok yönlü değerlendirerek riskleri, maliyeti göz önüne almalı ve hareketin gerekliliği konusunda önce kendi çıkarlarını düşünmelidir. Bu durum elbette ki doğru olanı yapmanın önünde sonsuza kadar bir engel olmamalıdır. Amerika'dan kendi acil sorunları dururken Dünya'nın polis gücü olması beklenemez. Bu yükümlülük yalnızca Amerika'nın olmamalıdır. Libya'da harekete geçtik çünkü sivil halkın dehşet derecede şiddete maruz kalmasına artık izin veremezdik” demiştir.⁷⁸

Libya'ya müdahale sırasında ABD geniş bir ittifak sağlamış ve koalisyon güçlerine İngiltere, Fransa, Kanada, Danimarka Norveç, İtalya, İspanya, Yunanistan, Türkiye gibi ülkelerin yanı sıra Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Arap ülkeleri de katılmıştır. Gerçekten de Libya'da hava harekatı BM tarafından, kara harekatı ise ayaklanmacılar tarafından yürütülerek Kaddafi yönetimine bir son verilmiştir.

2008 yılında Rusya Libya'nın 4,5 Milyar dolara yakın borcunu silmiş ve bunun karşılığında Petrol ve Silah ticareti ile ilgili kazanımlar elde etmiştir. Rusya Kaddafi'nin Libya'sı ile kurduğu kar getiren ilişkilerinin sekteye uğramasını istememiştir. Bu ilişkiler sebebiyle Rusya Libya'da etkili bir politika izlemeye çalışmıştır. BMGK' nin 17 Mart tarihli uçuşa yasak bölge oluşturulması görüşmelerinde Rusya, Çin, Hindistan, Almanya ve Brezilya ile birlikte çekimser oy kullanmıştır. Rusya doğrudan ret oyu kullanmayı tercih etmemiş ve Kaddafisiz bir Libya'da kurulacak yeni düzeni tamamen dışlamadığını göstermek istemiştir. Buna

⁷⁸ Göngen, agm., s.18

rağmen Kaddafi sonrası Libya’ında Rusya’nın eski gücünden geriye bir şey kalmamıştır.

AB Libya’da BM tarafından başlatılan ve NATO tarafından devam ettirilen harekate destek vermiş fakat AB içinde yine tam birliktelik sağlayamamıştır. İngiltere ve Fransa harekate katılırken Almanya bunun dışında kalmış ve sadece silah ambargosu ve finansal varlıkların dondurulması ile destek vermiştir.

İngiltere Libya’da Kaddafi’ye karşı bir politika izleyerek Kaddafi’nin İngiltere’deki mal varlıklarını dondurmuş⁷⁹ ve Libya’ya karşı uluslararası girişimlerde etkin rol oynamıştır. Bu tavrı ile İngiltere Libya’da oyuna etki eden bir rol kapmaya çalışmış ve başarılı olmuştur. Daha savaş sürerken bölge ülkeleri ile gaz ve silah ticaretine yönelik antlaşmalar yapmıştır. The Times, ayaklanmalar başladıktan sonra İngiltere’nin Şubat ve Haziran ayları arasında Libya, Bahreyn, Suudi Arabistan gibi ülkelere silah ihracatının 22,2 milyon sterlinden 30,5 milyon sterline çıktığını kaydetmiştir.⁸⁰

Süreç Libya’ya ulaştığında Çin, Arap Baharına tepkisiz kalma tavrını büyük ölçekli bu değişim dışında kalma tercihinin ekonomik çıkarlarını etkileyebileceği şüphesiyle değiştirmiş ve sürece dahil olmaya çalışmıştır. Çin’i bu şekilde davranmaya iten nedenlerden biri Libya’daki yatırımları, diğeri ise 35.000 civarında Çin vatandaşının Libya’da yaşıyor olmasıdır. Libya’ya müdahale karşısında Birleşmiş Milletlerde çekimser oy kullanmıştır. Çin Dışişleri Bakanı Jiang bu durumu Çin’in uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasına karşı olduklarını göstermek için aldıklarını ifade etmiştir⁸¹. Yine de NATO üzerinden yapılan müdahale sonrası Libya’daki yönetim değişikliğinin ardından Çin, sürece müdahale etme girişiminin yanlışlığını görmüş, verdiği çekimser oy hem uluslararası camiada

⁷⁹ Aras, agm., s.103

⁸⁰ “İngiltere Arap Baharını Silahla Besledi”, 20.06.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18605433.asp>.

⁸¹ (China reaffirms its reservation top art of “no-fly zone” resolution Libya, Xinhuanews, March 18, 2011, (Erişim) 24 Aralık 2012, http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-03/18/c_13785960.htm.) Ümit ALPEREN “Çin Dış Politikası’ndan Arap Halk Ayaklanmalarına Bir Bakış” Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, ss.85-104, s.96

demokrasi karşıtı bir tutum gibi algılanmış hem de Libya'daki yeni yönetimle daha başlangıçtan itibaren sorunlu bir siyasi başlangıç yapmıştır⁸².

3.3.4. Suriye'de Gelişmiş Devletlerin ve AB'nin Reaksiyonu

Suriye ABD için hep düşman kutbun bir üyesi olmuştur. SSCB döneminde bu blok içinde yer alan Suriye, İran ile iyi ilişkilere sahip Baas partisi yönetiminde soğuk savaş sonrası Rusya ile iyi ilişkilerini aynı ölçüde devam ettirmiştir. Rusya'nın Ortadoğu'da ki en büyük askeri üslerinden birinin bu ülkede bulunması, İsrail'e karşı negatif tutumu, Hamas – Hizbullah gibi örgütlere desteği Suriye'nin ABD tarafından “Haydut Devlet” olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Suriye'de başlayan bir ayaklanmanın Baas'ı yönetimden uzaklaştırması elbette ABD yönetiminin isteyeceği bir sonuç olurdu. Dahası Şii bir yönetimin altında bulunan Kürtler ve Sünni gruplar ABD'nin kullanabileceği birer enstrümandı. ABD 2011'de Dera olaylarından sonra gelişmeleri öncelikle izlemiş ve beklenenin aksine Suriye'de diplomatik çabaları desteklemiştir. Bu girişim Obama'nın doktrinine çok ters düşen bir davranış olmamıştır aslında. Konuyu BM gündemine taşıyan ABD yine yalnız başına müdahaleye girişmeyerek bölgedeki Türkiye ve Arap Birliği ülkeleri ile temasa geçmiş ve Suriye olaylarına bu ülkeleri de müdahil etmiştir. Nihayetinde 2011 Ağustos ayında Başkan Obama Esad yönetiminin gitmesi gerektiğini açıklamıştır. 6 Şubat 2012 tarihinde de diplomatlarını geri çekmiştir. ABD bu dönemden sonra Esad gitmeli şeklinde bir politika izlemiş ve Suriye'de süreç başka aktörlerinde işe dahil olması ile kendine has bir yol izlemeye başlamıştır. ABD, Suriye konusunu birleşmiş Milletlere götürmüş bu hususta Avrupa Ülkeleri ile derin ayrılıklar yaşamasa da devamlı surette Rusya ve Çin'in vetosu ile karşılaşmıştır. Bunun üzerine ABD yönetimi Türkiye, Suudi Arabistan, Katar gibi ülkeler ile Arap Ligi, İslam Konferansı Örgütü gibi çok uluslu örgütleri devreye sokarak sonuç almaya çalışmıştır.

⁸² Altay Atlı, s.140, (Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler, der. Armağan Gözkaman , Ankara, Detay Yayıncılık, 2014)

Suriye Sovyetler döneminden beri Rusya'nın Ortadoğu'daki en önemli partneridir. Rusya'nın Suriye'de üsleri bulunması, güçlü siyasi, askeri, ticari ilişkileri, büyüklüğü 20 milyar doları bulan Rus yatırımları sebebiyle Arap Baharı olaylarının başından beri Esad rejimi yanlısı bir politika izlemiştir.

AB Suriye'de silah ambargosu, seyahat yasağı ve mal varlıklarının dondurulması gibi önlemlerde birlikte adım atabilmiş fakat yine ortak bir duruş sergileyememiştir. BM'de ortak karar alma şansı bulamayan Suriye meselesi AB içinde de ortak bir yaptırım kararına bağlanamamıştır.. AB Suriye meselesini NATO'ya bırakmıştır.

Suriye'de başlangıçta Esad'a karşı tavır sergileyen ve 'Suriye'de halkın istediği değişim gerçekleşmelidir' diyen İngiltere, sonradan Cameron'un "İngiliz Parlamentosu'nun müdahale istemediği açık, hükümet buna göre hareket edecektir"⁸³ açıklamasında görüldüğü gibi Suriye yönetimine yakınlaşma belirtisi göstermiştir.

Suriye'de Rusya ile birlikte daha aktif bir rol oynayan Çin Birleşmiş Milletler'de müdahaleye karşı veto hakkını kullanmış ve askeri müdahaleyi engellemiştir. Bu hareketi ile Çin'in uluslararası camiada dikkate alınması gereken bir ülke olduğunu hatırlatmış ve Ortadoğu'da daha proaktif bir politika izleyeceğinin sinyalini vermiştir. Libya'da müdahaleye BM Güvenlik Konseyinde çekimser oy kullanarak üstü kapalı destek veren Çin, 4 Şubat 2012'de Suriye için yapılan Devlet Başkanı Beşar Esad'a yönelik siyasi geçişi kolaylaştırma yönündeki görüşmelerde Rusya ile birlikte karşı oy kullanmıştır⁸⁴. Bu kararda Çin'in Rusya ile beraber sıranın İran'a gelme ihtimalini saf dışı etme çabasının olduğu görülebilir.

⁸³ Ağustos ayının sonunda Suriye'ye müdahale konusunda İngiltere parlamentosunda yapılan oylamada 272 evet oyuna karşılık verilen 285 hayır oyuyla müdahale kararı reddedilmiştir.

⁸⁴ Ümit ALPEREN, "Çin Dış Politikası'ndan Arap Halk Ayaklanmalarına Bir Bakış" Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, ss.85-104, s.96

3.3.5. Yemen’de Gelişmiş Devletlerin ve AB’nin Reaksiyonu

ABD’nin Yemen ilgisi çok boyutlu olmaktan uzaktır. Yemen ile terörle mücadele kapsamında ve El-Kaide’nin burada bulunan bir kolu olan AYEK üzerinden ilgilenmiştir. Bu ilgisini mevcut yönetime 2011 olayları öncesi 250 milyon dolara kadar yükselen askeri yardımları yaparak göstermiştir. Yemen Devlet Başkanı Ali Abdullah Salihi’nin Saddam Hüseyin’in Kuveyt işgalini kınamaması sebebiyle oluşan Saddam Hüseyin destekçisi algısına rağmen ABD merkezi yönetiminin silah yardımını kesmemesi, merkezi yönetimin terör örgütleri ile mücadele etme yeteneğini kaybetmemesi içindir. Oysa bu algı, özellikle Körfez ülkelerince sert bir şekilde cezalandırılmış ve yaklaşık bir milyon Yemen Vatandaşı Körfez Ülkelerinden sınırışı edilmiştir. Yemen’in petrol rezervlerinin darlığı, eğitimsiz fakat hızla büyüyen nüfusu, demokratik olmaktan uzak yönetimi ve aşiretler arasında bölünmüş sosyal ortamı konusunda ABD ve diğer gelişmiş devletler ilgisiz kalmışlardır.

Yemen deki olaylara en fazla tepki gösteren ülke Suudi Arabistan olmuştur. Çünkü bu ülke ile hem tarihi bir ilişkiler ağını hem de güvenli olmayan bir sınırı paylaşmaktadır. Suudi Arabistan, Yemen’e doğrudan değil Körfez İşbirliği konseyi üzerinden etki etmeye ve arabuluculuk sağlamaya çalışmıştır. Bu süreç ABD ve Diğer BM ülkelerince de desteklenmiştir. 24 Eylülde BM Güvenlik Konseyi, taraflara “şiddeti durdurmaları” ve “Körfez İşbirliği inisiyatifini esas alan Yemenlilerin kendilerinin yürüteceği bir siyasî geçiş sürecine” başlamaları çağrısında bulunmuş ve 21 Ekimde 2014 sayılı karar ile yaptırım tehdidinde bulunarak baskı yapmıştır.

Yemen, Arap Baharından diktatörünü değiştirerek çıkmış ve bunu başarırken de uluslararası baskı, isyancılardan yana olmuştur. Fakat İsyancılar taleplerine ulaşabildiğini söylemek pek de mümkün değildir. Yemen’in Ulusal Diyalog Konferansı suların sadece bir süre durulmasını sağlamıştır.

3.3.6. Bahreyn’de Gelişmiş Devletlerin ve AB’nin Reaksiyonu

Tunus ile başlayan ve Arap ülkelerinde devam eden isyanlar ve yönetim değişiklikleri Bahreyn’de yaşayan ve yönetimden memnun olmayan halkın bir kısmını cesaretlendirmiştir. Bahreyn’in Sünni yönetimi altında yaşayan Şii’ler dönem dönem şikayetlerinden dolayı ayaklanmışlardır ve Arap baharı yeni bir isyanı tetiklemiştir. Sosyal medyayı da kullanan bir grup “14 Şubat Devrim Gençliği” adıyla örgütlenerek Bahreyn halkını yönetime karşı barışçıl gösteriler için sokağa çağırmaya başlamıştır.

Kendilerini “mevcut siyasal oluşumlar ile her türlü dini, mezhepsel ve ideolojik ayrımlardan uzak tutan” yeni bir toplumsal platform olarak tanıtan bu gruplar, halk nezdinde mümkün olduğunca geniş destek bulmayı amaçlamış ve bunda başarılı olmuştur. Diğer adıyla 14 Şubat Hareketi, 2001 yılı seçimlerinin 10’uncu yılına rastlayan 14 Şubat günü tüm halkı sokağa davet etmiş ve büyük gösterilerin başlamasına öncü olmaya çalışmıştır. Bu hareket kendisini sadece Şii hakları için savaşıyor bir grup olarak lanse etmemiştir. İsteklerine bakıldığında Arap Baharının gerçekleştiği diğer ülke halkları ile aynı şeyleri talep ettikleri görülmektedir. Bu kapsamda Al-Wefaq önderliğindeki Şiiler “Manama dökümanını deklare edip taleplerini duyurmuşlardır.⁸⁵ Bu talepler demokrasi ve İnsan haklarına dair isteklerdir. Anayasanın değiştirilerek daha adil bir hale getirilmesi, ekonomik, toplumsal ve siyasal hak ihlallerinin soruşturulması ve tekrarlanmaması, tutuklanan, gözaltına alınan, işkence edilen masum insanların salıverilmesi gibi talepler sayılabilir. Bahreyn’de, Hüsnü Mübarek’in devrildiği haberi ayaklanmacıları daha da heyecanlandırmış ve cesaret vermiştir. 14 Şubat günü olaylar siyasal destekten

⁸⁵ **Manama Dökümanı:** 1. Halkın iradesini temsil eden halk tarafından seçilmiş hükümet, başbakanı halkın seçebilmesi. 2. Seçim sisteminde gerçeğe uygunluk, seçim bölgelerinde ve insanlar arasında siyasi eşitliğin güvence altına alınması. Seçim sürecini yönetmek için bağımsız bir komisyon kurulması. 3. İki meclisli sistem yerine, tek yasama ve düzenleyici yetkilere sahip bir tek meclisten oluşan yapı. 4. Hem mali hem de idari yürütme erkinin tarafsız olması. Bağımsız bir güvenilir yargı sisteminin oluşturulması. Yargı sisteminin şeffaf olarak hareket etmesi. 5. Ordu ve güvenlik teşkilatının her zaman insan haklarına saygı göstermeleri için eğitim almaları. Güvenlik güçleri aracılığıyla muhalefet bastırılmamalı. 6. Siyasal vatandaşlık: Şaibeli yollarla pasaport verilmemeli. Son 20 yılda verilen vatandaşlık vakalarını incelemek için bir komite kurulmalı. 7. Ayrımcılık: Bu yanlış politikadan ve ayrımcı uygulamaların her türlü ortadan kaldırılmalı. 8. Resmi medya: Tüm vatandaşları görüşlerini kapsayan yeni bir medya politikası belirlenmeli.(Muhammet Örtlek, “Bahreyn’e Arap Baharı Gelir mi” , Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 5, No: 2, 2013, s.270)

nispeten yoksun halk hareketleri olarak başlamış fakat yönetimin sert müdahalesi onrası El-Vifak grubunun destek vermesi ile ayaklanma hareketi ivme kazanmış ve gösteriler büyümüştür. El-Vifak Parleментodaki en büyük Şii muhalif gruptur.

El-Vifak sert ve orantısız müdahaleleri protesto etmek için devam eden günlerde parlamento dan çekilecek, üyeler topluca istifa edeceklerdir. 16 Şubat günü ise başkentteki İnci Meydanı'nda binlerce kişi toplanacak ve Bahreyn Arap Baharı Hareketlerinin sembolüne kavuşacaktır.

17 Şubat'ta polisin İnci Meydanı'na gece yaptığı baskın ve müdahalede dört gösterici daha hayatını kaybetmiş, 600'den fazla kişi yaralanmış ve 70 kişi de kaybolmuştur⁸⁶. Bu olaydan sonra 17 Şubat “Kanlı Perşembe “ olarak anılmaya başlanacaktır. Kral Hamad artan olayları sakinleştirmek için Şii siyasi tutukluların salıverilmesine müsaade edecektir fakat bu jesti sonuç getirmeyecek, olaylar devam edecektir. 17 Şubat günü yaşanan can kayıplarını ve yönetimin tavrını protesto etmek için Başkent Manama'da o zamana kadarki en büyük protesto gösterileri düzenlenecek ve “Şehitler İçin Yürüyüş” adı verilen protestolara 200 bin kişi katılacaktır. Kral yeniden siyasi bir adım atarak bu sefer bazı bakanları görevden almış fakat gösterilerin Mart ayında da devam etmesinin önüne geçememiştir.

Bahreyn'de, Mart ayı içerisinde gösteriler şekil değiştirerek mezhepçi bir çizgiye evrilmeye başlamıştır. Şii-Sünni çatışmaları haberleri gelmeye başlamıştır.

Bahreyn yönetimi olayları durduracak gerekli ordu veya muhafız gücünden yoksun olduğundan Suudi Arabistan'dan medet ummaya başlayacak ve Suudi Arabistan'ın 14 Mart günü Bahreyn'e zırhlı birlikler sevk etmeye başlaması ile olaylar uluslararası bir hal almaya başlayacaktır. Birliklerin gönderilmesi Bahreyn'in çağrısı ile yapılmış görünse de ABD Savunma Bakanının bölgeyi ziyareti sonrası olması bazı sorulara cevap niteliğindedir. Bahreyn yönetimi aldığı destekle protestoculara karşı daha sert önlemler almaya başlamış ve 18 Mart günü de İnci Meydanı'ndaki sembolik anıt bilinçli olarak güvenlik güçleri tarafından

⁸⁶ Ataman, age.,s.138

yıkılmış ve meydan, Körfez ülkelerinden gelen birliklerin verdiği güçlü destek ve aşırı bir güç kullanımı ile tamamen göstericilerden temizlenmiştir⁸⁷.

Göstericilerin İnci Meydanından temizlenmesi gösterileri bitirmemiş bazı bölgelerde devam etmiştir. Fakat protestoların gücü bir kere kırılmış ve yönetim hastanelerden bile isyancı toplayarak rejim aleyhine ayaklanmaya başlayanları yargılamaya başlamıştır.

Yargılamalar, yönetimin yıldırma politikasının bir parçası olarak kullanılmış 28 Nisan tarihinde protestoların önderlerinden olduğu değerlendirilen 4 kişiye ölüm cezası verilmiş 22 Haziranda ise 8 gösterici ömür boyu hapis cezası ile cezalandırılmışlardır. Sonbahar aylarına gelindiğinde mahkeme cadı avına devam etmiş ve gösterilerde göstericilere yardım ettikleri gerekçesi ile 20 Şii sağlık görevlisi tutuklanmıştır. Tutuklular 5 ile 15 yıl arasında hapis cezasına çarptırılmışlardır.⁸⁸

Bahreyn’de yaşanan protesto gösterilerinde bağımsız kaynaklara göre 20 gösterici hayatını kaybetmiş, yaklaşık 3000 gösterici gözaltına alınmıştır.

Tüm bu olaylar sonunda Bahreyn yönetimi 29 Temmuz 2011’de ulusal diyalog çabaları kapsamında bir reform programı açıklamış ve Krala sunmuştur. Fakat sunulan programda bulunan adil ve bağımsız yargı, seçilmiş hükümet ve yetkileri arttırılmış parlamento konuları muhalefet tarafından ciddi bulunmamıştır. El-Vifak 2 Temmuz’da katıldığı diyalog sürecinden 17 Temmuz’da çekildiğini açıklamış ve girişim istenen etkiyi yapamamıştır.

Olayları soruşturan Bahreyn Bağımsız Soruşturma Komisyonu, güvenlik güçlerinin olayları bastırmada orantısız güç kullandığı ve olaylar esnasında bazı göstericilere işkence uygulandığı sonucuna vardığı raporunu 23 Kasım’da tamamlayarak kamuoyuna açıklamıştır. Bu arada el-Vifak topluluğunun istifası sonucu boşalan 18 sandalye için 24 Eylül ve 1 Ekim 2011 tarihlerinde ara seçimler yapılmıştır. El-Vifak grubunun protesto ederek katılmadığı seçimlerde Sünni

⁸⁷, Ataman, age., 2012, s. 118

⁸⁸ Ataman, age., 2012, s. 128

adaylar 8, bağımsız Şii adaylar 8 sandalye kazanırken diğer 2 sandalye de diğer adaylarca kazanılmıştır⁸⁹

Bahreyn olaylarının başladığı ilk andan itibaren Obama yönetimi ve diğer batılı devletlerin açıkça Bahreyn rejiminin yanında yer aldığını görürüz.

Rusya, Bahreyn olaylarına karşı mesafeli tavrını sürdürmüş ve Bahreyn olaylarının Bahreyn'in içişleri olduğunu söylemiştir. Bu tavrı ilginç biçimde batılı ülkelerin görüşleri ile ortak bir çizgidedir. Suudi Arabistan'ın müdahalesine bile ses çıkarmayan tavrının altında Basra Körfezinde istikrarsızlığa yol açacak gelişmelerden kaçınma isteğinin yattığı değerlendirilebilir. Neredeyse tüm ülkelerde olduğu gibi Bahreyn'de de Bekle-Gör Politikası izleyen Rusya yalnız Libya ve Suriye'de etkin rol oynamış Bahreyn'de mesafeli tavrını sürdürmüştür.

Avrupa Birliği Bahreyn'de başlayan ayaklanmalarda, ayaklanan ve istekleri Tunus ve Mısır'daki ayaklanmacılardan farklı görünmeyen göstericilere kayıtsız bir yaklaşım sergileyerek destekten kaçınmıştır. Hatta Suudi Arabistan tarafından Bahreyn'e yapılan askeri müdahaleye gözlerini kapamıştır. AB ülkelerinin Suudi Arabistan'a silah ihraç eden ülkelerin başında gelmesi, AB'nin tüm Körfez Ülkeleri ile var olan ve arttırmaya çalıştığı ticari ilişkileri düşünüldüğünde mevcut statükoya zarar verebilecek böylesi bir kalkışmaya sessiz kalmasına şaşkınlık gerek. AB Körfez ülkelerinden Bahreyn'de gösterdiği tavrı ile Tunus ve Mısır'da gösterdiği demokrasi destekçiliğinden hayli uzaklaşmıştır. İstikrar destekçisi bir tavır sergileyerek Körfez ülkelerinde monarşinin meşruiyetini itirazsız kabul etmişlerdir.⁹⁰

Çin, dış politik ilişkiler açısından Suudi Arabistan ve İran arasında bir fark gözetmemektedir. Çin'in tüm ülkelere eşit mesafede durma tavrı Arap Baharı sürecinde Çin'e bazı zorluklar yaşatmıştır. Keskinleşen hatlar arasında seçim yapma zorunluluğu Çin'in attığı adımlardan dünya kamuoyu ve ilgili ülke halkları açısından zarar görmesine yol açmıştır. Ortadoğu'da hatırı sayılır ölçüde nüfuz sahibi olan Çin, sömürgeci olmayan geçmişi, maddi yardımlarını insan haklarına ve siyasi reformlara

⁸⁹ Muhittin Ataman, Ortadoğu yılı 2012, İstanbul, Küre Yayınları, 2012

⁹⁰ Müjge Küçükkeleş, "AB'nin Ortadoğu Politikası Ve Arap Baharına Bakışı" SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | www.setav.org | Ocak 2013

bağlamayan tavrı ile çekici bir ülke konumundadır. Bu bölgelerde askeri olarak var olmaması Çin'i bölge ülkeleri nezdinde sempatik kılan unsurlardan biridir. Batı karşıtlığı Ortadoğu coğrafyasında Çin için geçerli değildir. Petrol zengini ülkeler ise fiyatları yükselten Çin'den hiç şikayetçi değildir. Pew Research'in anketine göre Çin, özellikle Mısır, Filistin ve Lübnan halkları nezdinde oldukça olumlu bir imaja sahiptir. Bölgede Çin mallarına olan talep, gelişen yatırım ve ticaret ilişkileri Çinceye olan ilgiyi de arttırmış Konfüçyüs Enstitüleri, Mısır, İran, Türkiye, İsrail, Ürdün, Lübnan, Fas ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde faaliyet göstermektedir. Bahreyn'de ise ilgisi bu kadar üst seviyede değildir.

İran, Bahreyn'deki olayları toplumun meşru talepleri olarak değerlendirerek protestoculara desteğini ifade etmiş ve gösterilerin meşru olmayan yollarla bastırılmasını protesto etmiştir. Ayrıca Bahreyn'e asker gönderen Suudi Arabistan'ın tavrının Bahreyn'in içişlerine karışmak anlamına geldiğini söyleyerek Suudi Arabistan'a karşı kamuoyu yaratmaya çalışmıştır. Fakat İran'ın bu tavrı Bahreyn Kralı tarafından hoş karşılanmamış ve İran'ı kendi içişlerine karışmakla suçlamasına yol açmıştır. İran'ın Şii protestoculara destek verir duruşu ve açıklamaları Bahreyn yönetimi ile arasında diplomatik krize yol açmış ve iki ülke karşılıklı olarak büyükelçilerini merkeze çağırdıktan sonra birer diplomatı da sınır dışı etmişlerdir.

SONUÇ

Ortadoğu ve Basra Körfezine bakıldığında bölgenin mutlak bir küresel güç tarafından dizayn edildiği görülür⁹¹. Burada başı çeken ülkeler ABD ve İngiltere olmuş, kapitalist bir sistem çerçevesinde bölgenin sistemini oluşturmuşlardır. Petrolün silah olarak kullanılmaya başlandığı 1970 sonrası bölge ülkeleri, dizayncı ülkelerin etkisini daha fazla üzerlerinde hissetmişlerdir.⁹² Körfez ülkelerine bakıldığında ise kuruluşlarının bir aile/hanedan tarafından şekillendiği ve tarihleri boyunca mutlaki ailelerin yönetiminde var olduklarını görürüz. Bu aileler varoluşlarını garantiye almak için otoriter bir rejim altında yaşayan teba/halklarını, jeostratejik konumlarının getirdiği önceleri ticaretin kazanımlarını; petrolün bulunmasından sonra ise petrol rantından gelen kazanımlarının bir bölümünü dağıtarak, karın küçük ortağı yapma ve böylece yönetme yoluna gitmişlerdir. Bunun yetmediği durumlarda ise mevcut silahlı güçleri veya polis güçleri yetersiz olduğundan ya da bu güçlere güvenemediklerinden bölgede o dönemde etkin olan güçlü devletler ile anlaşma yoluna giderek hükümlerliklerini korumaya çalışmışlardır. Körfez bölgesinin nimetlerinden istediğini almak için, mevcut ailelerin küçük devletlerini yönetmelerine önce ticaretten ardından petrolün bulunması ile petrol rantından zenginleşmelerine müsaade etmiş olan güçlü devletler Westphalian anlamda devlet yapılanmasına ise bölgede müsaade etmemişlerdir.

Körfez ülkeleri demokratikleşme süreçleri açısından yerel, bölgesel ve uluslararası dinamiklerin yoğunluklu bir şekilde etkileşim içinde bulunduğu ve bu yüzden de mutlaki ailelerin hamiliğindeki otoriter rejimlerin sürekliliğine dayalı bir istikrarın güdümlü demokratik yapı inşa süreçlerinin olası risklerine ve istikrarsızlığına tercih edilebildiği ülkeler olmuşlardır.⁹³ Bu bölgelerdeki istikrar özellikle petrolün ya da doğalgazın kesintisiz akmasına müsaade ettiği sürece gereklidir. Çünkü enerji dağıtımındaki kesintilerin, global dünyayı derinden

⁹¹ Oktav, age., s.2

⁹² Oktav, age., s.8

⁹³ Köprülü, Koldaş, agm., s.54

etkilediği ve tahmin edilemeyen sonuçları ile kimi kurban edeceğini görme riskine girmeye, kimse niyetli değildir.

Gerçekten de Arap Baharından etkilenen ülkelere bakıldığında Arap Baharının yerinden ettiği veya Arap Baharının etkilediği diktatörler veya teokratik yönetimlerin sahibi aileler, yıllarca süren yönetimlerinde batı ile nispeten iyi ilişkiler içinde yaşamışlardır. Elbette ki bu ilişkinin temelinde çift taraflı kazanç yatmaktadır . Bu yüzden belki de Arap Baharı hareketlerini değerlendirirken rejimlerden şikayetçi halkların hakkını yemeden şu noktaya da dikkat edilmesi gereklidir. Bu hareketleri sadece mazlumların veya dışlanmış halk topluluklarının özgürlük mücadelesi olarak görmek indirgemeci bir yaklaşım olabilir.⁹⁴

Bahreyn'in yapısına baktığımızda petrol geliri ile zenginliğe kavuşan bölge ülkelerinden biri olmasına rağmen, gelirden alınan rantın paylaşılmasında toplumsal eşitsizliğe sahip olduğunu görürüz. Demokrasi istemi her ne kadar kutsal bir istekde olsa karnı doyan yeterince zengin olan bir topluluğun demokrasi için her zaman sesini çıkarmasını bekleyemeyiz. Konfor insan topluluklarını böyle bir motivasyondan mahrum bırakabilir. Bahreyn halkının Şii-Sünni dağılımında, terazinin Şii nüfustan yana ağır basması, yönetimde ise Sünni bir ailenin bulunması ve bu ailenin Şii topluluğu nispeten göz ardı eden eylemlerinin olması ve ticaret merkezli ekonomiden petrol merkezli ekonomiye geçiş sonrası oluşan rantıye devlet yapısında bile bu düzenin değişmemesi Bahreyn'de ayaklanmaların temel motivasyonu olmuştur. Bu motivasyona Bahreyn halkının özellikle Şii kesimi el-Halife ailesinin yönetimi eline geçirmesinden beri sahiptir. Fakat modern zaman ayaklanmalarına ve özellikle 1971'de İngiltere'nin çekilmesi sonrası sistemde geçen zamanlara ait ayaklanmalara bakıldığında, Bahreyn'deki isyancıların içinden çıktığı halkın yapısının diğer körfez ülkelerinden daha farklı olduğunu görülür.

Bahreyn halkı, sivil toplum yapılanması açısından diğer körfez ülkelerinden daha karmaşık ve daha örgütlü bir yapıya sahiptir. 1980'li yıllara kadar Bahreyn kamusal alanında birçok muhalif grup görmek mümkündür.⁹⁵ Bu muhalif gruplar

⁹⁴ Köprülü, Koldaş, agm., s.61

⁹⁵ Köprülü , Koldaş, agm.,s.56

içinde Nasırcılar, Baasçılar, değişik meslek gruplarından ve toplumsal sınıftan aktivistler, öğrenci, işçi ve aydın kitleler bulunmaktadır⁹⁶. Fakat 1979 İran devriminin ardından İran'ın devrimi ihraç çabası sonucu verdiği destekle Şii muhalefet en güçlü muhalif grup haline gelmiştir. Şii muhalefet zaten mevcut olan örgütlenme yeteneğini gelen destekle birleştirerek bir baskı unsuru olarak daha görünür hale gelmeyi başarmıştır.

Sünni el-Halife ailesinin bu duruma tepkisi iki şekilde olmuştur. Birincisi, Şii muhalefet karşısında Bahreyn yönetimi, ülkeye gelen Sünni Bahreynli olmayan vatandaşlarını Bahreynlileştirerek Şii muhalefet önüne set çekmeye çalışmıştır⁹⁷.

İkincisi, Bahreyn mevcut Şii muhalefetin kamuoyu desteğini sınırlamak maksadıyla Şii muhalefetin taleplerinin demokratik ve insan haklarına yönelik talepler olduğunu es geçerek İran'ın isteğiymiş gibi göstermeye çalışmış mevcut sorunların sebebi Şii mezhepçiliğiymiş gibi bir algı yaratma yolunu denemiştir. Bunu yaparken Şii muhalif gruplar ve İran arasındaki bağa dikkat çekerek İran'ın yani düşmanın bir oyunu olduğuna ikna etmeye çalışmıştır. Tüm bu çalışmalar kendi kamuoyunu yaratma çalışmaları olarak görülebilir.

Bu önlemlerin yanı sıra Bahreyn Halifesi yaptığı reformlar ile Şiiilere kamuda daha fazla iş bulma daha fazla temsil şansı vererek toplumsal gerilimi hafifletmeye çalışsa da mevcut otoritesini sarsacak kadar siyasi hak vermekten özenle kaçınmıştır.

Tüm bu toplumsal gerilim 2000'li yıllardan itibaren artma eğilimine girmiştir. Aslında bu durum 2001 yılında referandum ile alınan haklara bakıldığında görülebilir. Bahreyn'in Efendi ailesi bu kadar hak verme yoluna neden gitmiştir. Bu tür bir reform hareketinin Demokratikleşme çabası için olduğunu düşünmek saflık olacaktır. Vermiştir çünkü artık bunun bir zorunluluk olduğunu görmüştür. Nitekim bu haklar bile gerilimi dindirmeye yetmemiş ve Arap Baharı esintisi ülkeye

⁹⁶ Louay Bahry, „The Socioeconomic Foundations of the Shiite Opposition in Bahrain“, Mediterranean Quarterly, 2000, Cilt 11, No.3, ss.130-143

⁹⁷ Staci Strobl, „From Colonial Policing to Community Policing in Bahrain: The Historical Persistence of Sectarism“, International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice, Vol. 35, No.1, ss.19-37

ulaştığında muhalefet alevinin tekrar tutuşmasına yetmiştir. Ayaklanmaların devam etmesi ve sonuca ulaşması durumunda ortaya çıkacak sonuç muhtemelen rejimin düşmesi ile durmayacak bir hareketti. Bahreyn halkı gerçekte Halife rejiminin akıl babasının Amerika olduğunu çok iyi biliyordu ve muhtemelen rejimi devirdikten sonra sıra Suudi Arabistan ve ABD ilişkilerine gelecekti. Arap Baharının ateşini Bahreyn’de körükleyecek ülkenin İran olması bu sonucu kaçınılmaz kılacaktı.

Arap Baharı’nın ilk ülkesinden itibaren ABD’nin sürece müdahale etmekte geç kaldığı, durumu izleyip karar alma sürecinde bocaladığı ve üstünlüğü diğer ülkelere kaptırdığı kanısı yaygındır. ABD’nin bu tavrını Obama doktrinine bağlayanlar ise azınlıkta değildir.

ABD’nin Bahreyn’de olan olaylara karşı tepkisine baktığımızda ise Bahreyn konusunda Diğer Arap Baharı ülkelerinden ayıran özellikleri sebebiyle söylemlerinde daha dengeli ve hareketlerinde tepkisiz olduğunu görürüz.

Obama yönetiminin mevcut körfez düzenin bozulmasının pekde işine geleceği söylenemez. Obama’nın mayıs konuşmasında söylediği gibi statüko gereklidir ve hem ABD’nin hem Suudi Arabistan’ın tercihidir. Obama yönetiminin Bahreyn konusundaki bu tutumu, Amerika’nın Ortadoğu üzerinde izlediği politikanın ne denli çıkarlarıyla bağdaştığını açık bir şekilde göstermektedir. Bahreyn konusundaki tutumu da buna güzel bir örnektir.

Obama Bahreyn’in farklılığını 5.filo, Ticaret Antlaşmaları ve Suudi Arabistan ortaklığı zemininde değerlendirmek yerine İran’ı suçlayıcı bir açıklama yaparak günah çıkarmaya çalışmıştır. Obama’nın Mayıs 2011 tarihli konuşmasına baktığımızda; Tunus’taki ayaklanmayı Rosa Park olaylarına benzetmiş, petrolün her şey olmadığından bahsetmiş, bölgenin kaderini kolonyalizme bağlamış, bölgedeki baskı rejiminin durumu bu noktaya getirdiğinden dem vurmıştır. Fakat konuşmasının Bahreyn’e ait kısmında daha düşük profilli bir yaklaşım sergilemiştir. Bahreyn’in müttefik olduğu ve İran’ın Arap Baharından faydalanmaya çalıştığını ifade etmiş, muhalefetin bastırılmaması gerektiği ve muhalefet ve hükümetin diyalog içinde olması gerektiğinden bahsetmiş fakat Bahreyn’deki istikrarın ABD için ne kadar önemli olduğunu da sözlerine eklemiştir.

ABD bir taraftan bölgedeki en önemli jeostratejik müttefiklerinden biri olan Halife yönetimine zarar vermemek öte taraftan dünyada başatlığını yapmakta olduğu demokrasi ve demokratikleşme retoriği ile çelişmemek adına iki tarafı da dengede tutmaya çalışan açıklamalar yapmıştır⁹⁸

Elbette, konuşmasının sonunda vurgu yaptığı nokta ile Bahreyn'deki olaylara tepkisiz kalacağını bir bakıma ilan etmiştir.

Mısır olaylarında isyancıları destekleyerek Suudi Arabistan'ı hayal kırıklığına uğratan ABD, Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e müdahalesine sessiz kalarak olası bir yönetim değişikliği sonucu başa gelecek İran destekli bir Şii hükümete müsaade etmemiş olmuş ve bölgedeki önemli müttefikinin güvenini tazelemiştir. Bu hareketi ile statükoyu koruyarak el-Halife yönetiminde edindiği kazanımlarını korumayı da başarmıştır.

Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e müdahalesindeki temel noktaları bölgesel güç dengesi hesaplamaları ve dini kimlik politikaları kaygıları oluşturur.⁹⁹ Suudi Arabistan açısından Sünnilerin Arap dünyasındaki üstünlüğünü korumak esastır. Mevcut statüko içerisinde Suudi Arabistan, bölgesindeki en güçlü petrol tedarikçisi, Sünni mezhebinin etkin olduğu bölgede en nüfuzlu Sünni ülke, teokratik yapısına uygun teokratik yapıyla çevrili ülkeler ile yan yana durumunun kendisine kazandırdığı ve Sünni kamuoyunun bunu görerek mevcut yapıya dair normal kabülü ile yaşadığı bir pozisyonudur. Suudi Arabistan bu durumun devamlılığını mümkün kılmak için en başından beri Arap Baharında halkların karşısında bir tutum izlemiştir. Belki de Arap Baharının başlangıcından itibaren süreci iyi okuyarak kendi açısından en uygun adımları atan ülkedir Suudi Arabistan. Riyad Kuzey Afrika'da rejim karşıtı gösteriler patlak verdiği andan itibaren mevcut rejimlerin varlıklarını sürdürmeleri yönünde politika belirlemiştir.

Suudi yönetimi ayaklanmaların ilk ortaya çıktığı ve başarıya ulaştığı Tunus'ta devrik lider Zeynel Abidin bin Ali'ye destek çıkmıştır ve Zeynel Abidin Bin Ali

⁹⁸ Köprülü, Koldaş, agm., s.56

⁹⁹ Köprülü, Koldaş, agm., s.54

devrildikten sonra onu ülkesine kabul etmiştir . Mısır’da aynı davranışı tekrarlamış ve Hüsnü Mübarek’e desteğini göstermekten kaçınmamıştır. Bu desteğin amacı elbette ki değişim dalgasını kendi kıyılarına vurmadan durdurabilmektir. Suudi Arabistan’ın bir diğer emeli statükocu ve batı yanlısı müttefiklerini koruyarak Ortadoğu’da İran karşısında gücünü muhafaza etmektir. 2003 sonrası Ortadoğu’sunda İran, Irak ve Suriye’den müteşekkil Şii, Batı karşıtı ve revizyonist eksen karşısında; Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün’den oluşan Sünni, statükocu ve Batı yanlısı diğer bir eksen belirlemiştir¹⁰⁰. Mısır’ın kaybı Suudi Arabistan’ın müttefikini kaybetmesi anlamına gelmiştir. 1971’den beri Riyad yönetimi, kendine yönelen yakın ve etkin tehdidi, uzak ve potansiyel tehdit ile dengelemeye çalışmış ve nispeten başarılı da olmuştur. Bu minvalde dar kapsamda Basra Körfezi’nde üstünlük mücadelesi içerisinde bulunan İran ve Irak’ı birbirlerine karşı denge unsuru olarak kullanmış ve bölgesel statükoyu kısmen korumayı başarmıştır. Daha geniş ölçekte Ortadoğu’da Mısır ile yakınlaşarak anti-statükocu rejimler olan İran, Irak ve Suriye’yi dengelemeye çalışmıştır¹⁰¹. Elbette ki aynı denemelerini Arap Baharının başından beri tekrarlamaktan geri durmamıştır.

Suudi Arabistan’da petrol açısından zengin olan bölgelerde yoğunlaşan bir Şii azınlık yaşamaktadır. Arap Baharının demokratik haklar isteyen, yapısı sebebiyle Suudi Arabistan bölgesinde ve ülkesinde benzer bir ayaklanma veya hoşnutsuzluk hareketi istememektedir. Çünkü Arap Baharı Körfez’de, Kuzey Afrika’da ki gücünü kaybetse de Suudi Arabistan’da kırıntılara yol açmıştır.

Arap Baharı hareketleri Suudi Arabistan’daki rejim aleyhtarı grupları harekete geçirmeye yetmiştir. El-Hasa bölgesinde yaşayan Şiiler gösteriler yapmaya başlamış ve gösterilerin dozu mart ayında artmaya başlamıştır. Bunu üzerine harekete geçen Suudi yönetimi birtakım tedbirler almak zorunda kalmak zorunda kalmış, 7 Mart 2011’de bir açıklama yapan Alimler Üst Konseyi, reform talebiyle yapılan gösterileri ülkede fitne çıkarmaya çalışan grupların işi olduğunu ileri sürmüştür. Bu açıklamalardan etkilenmeyerek 11 Mart 2011 tarihini “Gazap Günü”

¹⁰⁰ İsmail Akdoğan, “Arap Baharı’nın İran-Suudi Arabistan İlişkileri Üzerindeki Etkisi “ s.470, 09.05.2017, http://ormer.sakarya.edu.tr/6,,1300,ismail_akdogan.html

¹⁰¹ Akdoğan, agm., s.469

ilan eden göstericiler kitlesel protestolar düzenlemeye çalışmışlardır. Suudi Arabistan olası büyük protestoları önlemek maksadıyla 150 bin kişilik olan orduyu 275 bine çıkarmış, Ulusal Muhafız Gücünü yaklaşık 25 bin artırmış ve deniz ve hava gücünü arttırıcı önlemler kapsamında savaş uçağı ve gemisi almıştır. Ekonomik tedbirler almaktan da geri durmayan Suudi Arabistan devlet bütçesinden 37 milyar dolarlık bir bütçe ayırarak barınma ve sosyal güvenlik alanında iyileştirme yapılması ve devlet çalışanlarının maaşlarının arttırılması talimatını vermiştir.

Arap Baharı olaylarının Kuzey Afrika'dan gelen esintisi karşısında yaşadığı olaylara ve aldığı önlemlere bakıldığında, hemen yanı başında bulunan Bahreyn'de başarıya ulaşabilecek bir Arap Baharı isyanına Suudi Arabistan Rejiminin izin vermeyeceği aşikardır.

Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e asker göndermekte tereddüt etmemesi tüm bu etmenlerin yanı sıra Obama yönetimine güvenmemesinden de kaynaklanmaktadır. Nitekim ABD Mübarek'i gözden çıkarmakta tereddüt etmemiştir. Obama'nın halkların isteklerini mazur gören konuşmaları, Suudi Arabistan'ın Bahreyn olaylarını hem Bahreyn'deki Rejime hem de kendisine karşı yapılmış İran destekli bir savaş olduğunu düşünmesi ve bu savaşta erken davranarak ABD'nin o güne kadar Arap Baharında gösterdiği duruma göre davranma reflesine güvenmemesi doğaldır.

Suudi Arabistan'ın bu hareketine İran'ın verdiği tepkiye değinmek yerinde olacaktır. Aslında İran da Arap baharı hareketlerinden rahatsızdır. Sonuçta kendisi de İran İslam Cumhuriyeti adını taşısa da belli bir teokratik zümre tarafından yönetilen baskıcı bir rejimdir. Daha homojen halk yapısını Humeyni sonrası yarattığı şeytanlar (bunlar Suudi Arabistan, ABD ve İsraildir) sayesinde düşmana karşı birlikte olmak argümanını iyi değerlendirerek birlikteliğini sürdürme maksatlı kullanabilmektedir. Fakat bu tür demokratik istekler elbette ki kendi antidemokratik yapısında kırılmalara yol açabilecek potansiyeli içinde barındırmaktadır.

İran Suudi Arabistan'dan mevcut dini düşünce akımını yaymak hususunda çok farklı değildir. Suudi Arabistan nasıl ki bölgesinde Vahhabi geleneğini, yani

İslamın Peygamber zamanındaki haline dönme gereğini yaymaya çalışmakta, İran da ezilenlerin yanında olduğunu iddia ederek devrimini ihraç çabasıdadır.

İran'ın Bahreyn olayları sonrasında Bahreyn halkının haklı isteklerinden dem vurması demokratik ve insan haklarına saygısının elbette ki çok ötesinde bir amacın gereğidir. İran Arap Baharındaki potansiyeli görmüş ve diğer bölgelerdeki Şiiler üzerinden bundan pay kapmaya çalışmıştır. Önceki deneyimler İran'ın bu isteğini haklı çıkaracak sonuçlar yaratmıştır. Örneğin 2003'te Irak'ta Baas rejiminin yıkılmasından sonra İran'ın Arap dünyasına yönelik nüfuzunu genişletmesinin önündeki en büyük engel ortadan kalkmıştır.¹⁰² Irakta gerçekleşen durum Sünni Yönetimlerin ortasındaki bu küçük adalar ülkesine aşılabilse, İran etki alanını çok daha fazla genişletebilecektir. Bu durum idealist söylemlerini sürdüren Obama'nın bile ayrı düşemeyeceği bir gerçektir. Böylesi bir durum Körfezde yeni bir maceranın başlaması anlamına gelecektir ve bu macera beraberinde körfezden akan petrolün akışına ket vuracağından bu cevherden faydalanan ülkelerin tercih edeceği bir durum olmayacaktır.

Tüm ülkelerin Arap Baharına karşı idealist bir şekilde değil ulusal çıkarlar doğrultusunda baktığı açıktır. Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e müdahalesine idealist bir yaklaşımla karşı çıkmak, petrol gücünü elinde bulunduran Suudi Arabistan'ı küstürmek, batı için akılcı bir hareket olmayacaktır. Irak'ın işgali İran'a belli avantajlar sağlamıştır ve Arap Baharının istemlerinin hem Suudi Krallığına kast edecek teklifler getirmesi hem de İran'ın elini güçlendirmesi ABD ve Batı tarafından tercih edilen bir durum değildir. Çıkar, vicdana yer olmayan bu platform ülkeleri suskunluğa itmiştir.

Basra bölgesine bakıldığında, bölgede ülkelerin petrolü halklarına küçük paylar dağıtarak sus payı ve muhaliflerine zor uygulamak için kullandıkları susturma payı olarak kullandıkları görülür. Petrol ülkelerinin diktatoryal ya da totliler rejimler olması doğaldır. Ve görülür ki batı için petrolün akması sağlandığı sürece halkların durumu çokda önemli değildir.

¹⁰² Akdoğan, agm., s.469

Realizme göre uluslararası ilişkilerin temelinde kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışan devletler arasındaki güç mücadelesi bulunmaktadır. Realizm temel olarak uluslararası ilişkilerde aktörlerin devletlerden ibaret olduğu, devletlerin rasyonel davranarak çıkarlarını en üst seviyeye çıkaracak politikalar izledikleri, bu ilişkilerde de güçler arasında bir hiyerarşik yapılanmanın söz konusu olduğu bir güç dengesinin var olduğu varsayımı bulunmaktadır.

“ABD, SSCB'nin yıkılması ile beraber tek kutuplu dünyada demokrasi, İnsan hakları, ulusların kendi kaderini tayin hakkı gibi söylemlerden vazgeçmiş, hegemonyasının devamı için 'düzen' üzerinde yoğunlaşmıştır. Dünyadaki düzeni kurma görevini kendisinde gören ABD, bu çerçevede kendisinin tasavvur ettiği dünya düzenine uymayan devletleri 'haydut devletler', 'şer eksen' gibi kavramlarla kategorize ederek hegemonyasını sürdürme yoluna gitmiştir.”¹⁰³

AB, bölge ülkelerin otoriter rejimlerine karşı müsamaha göstermiş ve kendi kuruluşu ile tezat oluşturacak şekilde demokratikleşmeyi ikinci plana atmıştır.

. Körfez’de yer alan başta Suudi Arabistan olmak üzere otoriter mutlaki rejimlerin bölgede sosyo-ekonomik ve politik bir yapısal dönüşüm için domino etkisi yaratabilecek toplumsal kalkışmaları hoş karşılamaları pek olası görünmemektedir¹⁰⁴. Uluslararası aktörler açısından bakıldığında, neoliberal ekonominin devamlılığı ile ulusların demokratikleşmesi arasındaki seçim çok net olmuştur. Bu anlamda petrol ekonomi-politiğinin en önemli merkezlerinden biri olan Körfez bölgesinde istikrar, çoğunluğun tercihi olmuştur. İran gibi Bahreyn’e müdahaleyi haksız gören memnuniyetsiz azınlığın ise tercihi olmasa da kaldıramayacağı kadar negatif bir ortam yaratmamıştır. Bu yüzden istikrara zarar verecek demokratik hak talepleri şimdilik bekleyecektir.

Bu isyanların talebi olan yeni ve adil düzenin kurulmasına halkların elindeki meşhale yetmeyecek, fakat nasıl olsa bir gün hegamon devletlerin düzen değiştirici kuvvetli kıvılcımının çakma zamanı gelecektir. Ortaya çıkan düzen; Arap Baharı Halklarına mutluluk getirecek midir ? sorusunun cevabını ise zaman verecektir.

¹⁰³ Göngen, agm. s.1-18

¹⁰⁴ Köprülü, Koldaş, agm., s.54

KAYNAKLAR

- Gerçeksever, Abdülkadir, **Kayıp Kimlik Basra Körfezi**, 12/204, İstanbul, IQ Kültür Sanat, 2005
- Arı, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, İstanbul, ALFA, 2004
- Tarakçı, Nejat, **Deniz Gücünün Osmalı Tarihi Üzerindeki Etkileri**, İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009
- Özbaran, Salih, **Ummanda Kapanan İmparatorluklar**, 16053, İstanbul, Tarihçi Kitabevi, 2013
- Oktav, Ö. Zeynep, **Basra Körfezi'nin Değişen Dinamikleri**, İstanbul, Beta, 2011,
- Faisal Bin Salman al Saud, **Iran, Saudi Arabia and Gulf Power Politics in Transition 1968-1971**, New York, 2003
- **Mahmud Şevket Paşa'nın Sadaret Günlüğü**, Murat Bardakçı, İş, İstanbul, Bankası Kültür Yayınları, 2014
- Hasgüler, Mehmet, **Devletlerarası ve Hükümetler-dışı Uluslararası Örgütler**, 12088, XI, İstanbul, Alfa, 2014
- Michael Slackman, **Sectarian Tension Takes Volatile Form in Bahrain**, New York Times, 2009
- Gelvin, L. James, **Arap İsyanlarını Anlamak**, “Ortadoğu: direniş, Devrim, Emperyalizm, Çetinkaya, Y.Doğan, İstanbul, İletişim, 2014
- Aras, İlhan, “Avrupa Birliği ve İngiltere'nin Arap Baharına Bakışları”, s.100, (**Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler**, Gözkaman, Armağan, Ankara, Detay Yayıncılık, 2014)
- Chomsky, Chomsky- Achcar, Gilbert **Tehlikeli Güç, ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2007,

- Arı, Tayyar ,**Uluslararası ilişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006,
- Gözkaman, Armağan, Paksoy, **Perihan, Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2014
- İnat, Kemal , Muhittin Ataman, Muhittin, Duran, Burhanettin, **Ortadoğu Yıllığı 2008**, Küre, İstanbul, 2008
- İnat, Kemal , Muhittin Ataman, Muhittin, Yeşiltaş, Murat, **Ortadoğu Yıllığı 2007**, Küre, İstanbul, 2007
- Ataman, Muhittin , **Ortadoğu Yıllığı 2012**, Küre, İstanbul, 2012
- “Ülke profili: Bahreyn”, 12.06.2017, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-bahreyn>
- Mathiansen, Toby, **Sectarian Gulf**, Stanford University Press, California, 2013
- Lutskiy, Borisoviç, **Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi : 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla**, Turan Keskin, Yordam, İstanbul, 2011
- **Uluslararası Türk Deniz Gücü Tarihi Sempozyumu : 16’ıncı ve 17’inci Yüzyıllarda Hint Okyanusunda Osmanlı Deniz Varlığı**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009
- Cleveland , William L. , **Modern Ortadoğu Tarihi**, Agora, İstanbul, 2015
- Lenczowski, George, **The Middle East in World Affairs**, Cornell University Press, London, 1980
- Catovic, Semra, “Arap Baharı’nın Bir Başka Yansıması: Bahreyn”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler,2014
- Kabacık, Mehmet, “XVI’ıncı Yüzyılda Osmanlının Doğu Ticareti”, Doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2001

- Aydın, Mustafa, “Avrupa Birliğinin Ortadoğu Politikası” Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010
- Koraltan, Feyza Hilal, “Realizm Kuramı Çerçevesinde Arap Baharı “ Yüksek Lisans Tezi , İstanbul, Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016
- Toraman, İbrahim, “Arap Baharı ve Suriye”, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova, 2015
- Başaran, Muhammed Ali, “Çin Halk Cumhuriyeti’nin İran’a Yönelik Dış Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ve Küreselleşme Bölümü, İstanbul, 2009
- Solmaz, Fatma, “Ortadoğu Halklarının gözüyle Ortadoğu”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ, 2013
- Özakan, Metin, “Devrim Teorileri Kapsamında Arap Baharı’nın Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2013
- Kural, Muzaffer, “On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun Basra Körfezi Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı”, Ankara, 2013
- Tutar, Necmiye, “Barack Obama Dönemi Amerika Birleşik Devletleri’nin Orta Doğu Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İzmir
- Eryılmaz, Selçuk, “Arap Baharı Sürecinde Rusya’nın Suriye Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, İstanbul, 2014
- Çayan, Sümeyra, “Türkiye-Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt Ticarî İlişkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Coğrafyası Anabilim Dalı, İstanbul, 2012

- Yıldırım, Taner, “VI.-IX. Yüzyıllarda Basra Körfezi”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, 2007
- Öçalan, Gökhan, “Amerika Birleşik Devletleri’nin Demokrasiyi Yayma Politikası: Büyük Ortadoğu Projesi Ve Arap Baharı Örnek Olayları”, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bolu, 2015
- “2014 Dış Ekonomiler Kurulu Bahreyn Ülke Bülteni” 13.06.2017, www.deik.org.tr/ulke-bultenleri-bahreyn-ulke-bulteni, 2014
- Öztürk, Ahmet, “Ortadoğu Yıllığı 2010”, 10.05.2017, http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/15_mey_2010_433.pdf
- “Bahrain-Report”,02.05.2017, <https://www.cia.gov/library/publication/the-world-factbook/geos/ba.html>,
- “Bahrain-Military-Power“,16.04.2017, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=bahrain
- Ayhan. Veysel, “Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri”, Ortadoğu Analiz Kasım 10 Cilt 2 - Sayı 23, s.29 14.06.2017, <http://www.orsam.org.tr/files/OA/23/3veysel.pdf>
- Yılmaz, Cem,” İran ve Suudi Arabistan’ın Bitmeyen Bölgesel Rekabeti”, Ortadoğu Analiz Şubat 2011 - Cilt: 3 - Sayı: 26, s.59 15.06.2017, <http://www.orsam.org.tr/files/OA/26/6cem.pdf>
- “Bahreyn Ülke Profili”, 02.05.2017, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-bahreyn>
- “Arabistan ve İran arasındaki ittifakın ve düşmanlığın uzun tarihi”, 12.05.2017,http://www.ydh.com.tr/HD5801_arabistan-ve-iran-arasin-daki-ittifakin-ve-dusmanligin-uzun-tarihi.html
- “NSA Bahrain Military Report”, 20.05.2017 <http://www.militarybases.us/navy/nsa-bahrain/>

- “Bahreyn Ülke Bilgileri”, 08.05.2017, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>
- Özev, Muharrem Hilmi, ”Avrupa Birliği ve Körfez Ülkeleri”, 15.06.2017, http://www.tasam.org/tr-Avrupa-Birligi_ve_korfez_ulkeleri
- Örtlek, Muharrem “Bahreyn’e Arap Baharı Gelir mi” , Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 5, No: 2, 2013
- Benli, Meliha, “Orta Doğuda Bölgesel Düzen ve Arap Baharı”, Ortadoğu Analiz, Cilt 5, Sayı 3, Mayıs 2013
- Göngen, Mehmet Ali, “Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 18 Aralık 2014, Sayı: 33, ss.1-18, 22.04.2017, <http://docplayer.biz.tr/1341635-Arap-bahari-karsisinda-abd-nin-tutumu.html>
- Gelvin, L. James, “Arap İsyanlarını Anlamak”, s. 63, Ortadoğu: Direniş, Devrim, Emperyalizm, der. Doğan Y. Çetinkaya, İstanbul, İletişim, 2014
- Koldaş, Umut, Köprülü, Nur, ”Arap İntifadası mı?: Arap Dünyasındaki Toplumsal Hareketlerin İçsel, Bölgesel ve Uluslararası Dinamikleri”, s.51, Akademik ORTA DOĞU, Cilt 6, Sayı 1,2011, 07.05.2017, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu_11makale/umut_koldas_nur_koprulu.pdf
- Bal, Pınar, “Avrupa Birliği'nin Arap Baharı'na Bakışı ve Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme”, s.70, Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler, der. Armağan Gözkaman, Ankara, Detay Yayıncılık, 2014
- Aras, İlhan, “Avrupa Birliği ve İngiltere'nin Arap Baharına Bakışları”, s.100, Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler, der. Armağan Gözkaman, Ankara, Detay Yayıncılık, 2014
- Ekrem, Nuraniye Hidayet, “Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950-2000)” Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2003
- Demirel, Gözde, “Uluslararası Aktörlerin Suriye Politikası”, s.153 ,ORSAM İhtisas Atölyesi: Öğrenci Makaleleri Derlemesi, 07.06.2017, <http://www.orsam.org.tr/files/ihtisasatolyesi/2016.pdf>

- Ümit , ALPEREN, “Çin Dış Politikası’ndan Arap Halk Ayaklanmalarına Bir Bakış”, Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, ss.85-104, s.96
- Öztürkler, Harun, “Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi ve Birleşik Bir Suudi Arabistan ve Bahreyn’in Ekonomik Açısından Önemi”, Ortadoğu Analiz, Cilt , Sayı 42, Mayıs 2012,
- Küçükkeleş, Müge, “AB’nın Ortadoğu Politikası Ve Arap Baharına Bakışı”, SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, sayı 63, 2013
- Rosie Bsheer ve Ziad Abu-Rish, “Bahreyn’in Geçmişi ve Şu Anki Hali: Nabeel Rajab ile Bir Mülakat”, 20.06.2017, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/2613?c=su%7Carabic>
- Kaynak, Salide, “Rusya’nın Arap Baharına Bakışı”, 12.05.2017 , <http://www.bilgesam.org/incele/104/-rusya%E2%80%99nin-arap-bahari%E2%80%99na-bakisi/#.WSGCsWjyIU>.
- Onur, Gülsevin, “Bahreyn Ülke Raporu”, TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara - February, 2011
- Yalçın, Hasan, “Obama Stratejisi Ve Ortadoğu”, Akademik ORTA DOĞU, Cilt 9, Sayı 2, 2015
- Alkan, Mustafa, “Osmanlı Devletinin “İslam Birliği” Siyaseti: Ortadoğu’nun Osmanlılaşması”, Akademik Bakış, Cilt 9, Sayı 18, Yaz, 2016
- National Security Strategy , The White House, Washington, 2010
- Erşen, Emre, “Rusya’nın Arap Baharı Politikası”, Ortadoğu Analiz, Mart-Nisan, Cilt: 6 Sayı: 61
- Kılıç, Kaya Selda, “19.Yüzyılda Osmanlı İdaresi Altında Basra Vilayeti Ve Körfezine İlişkin Bazı Tespitler”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 54, 2 (2014), 319-336
- Çaylı, Şahin, , “2001 Sonrası İslam Ülkeleri Arası İlişkilerde Rusya Ve ABD Etkisi: İran, Suudi Arabistan Ve Mısır Örnekleri” ,JOEEP, Journal Of Emerging Economies And Policy Vol.1, December 2016, (Bu makale 26-27

Kasım 2016 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenmiş olan International Congress of Management, Economy and Policy adlı kongrede bildiri olarak sunulmuştur.)

- Nişancı, Şükrü, Şahin, Lokman, “Ortadoğu’da Selefi-Şii Gerginliği Ve Türkiye’nin Tutumu”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 31 2017 Sayı: 1
- Bodur, Ezber, “Vahhabi Hareketi Ve Küresel Terör”, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 2(2003) s.7-20

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Hüseyin Serdar KARAKOÇ

Doğum Yeri ve Tarihi : Sivas / 01.03.1979

Öğrenim Durumu :

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Sistem Mühendisliği	KHO	2001
Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler	Atılım Üniversitesi	2017

İş Deneyimi :

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl

Yabancı Diller : İngilizce

E-Posta : h.serdarkarakoc@gmail.com

İNTİHAL RAPORU

Turnitin Orijinallik Raporu

Tez Serdar Karakoç tarafından

ÖDEV 2 (SBE TEZ 1) den

24-Tem-2017 17:23 EEST' de işleme konu

NUMARA: 832809158

Kelime Sayısı: 17894

Benzerlik Endeksi: %14

Kaynağa göre Benzerlik

Internet Sources: %13

Yayınlar: %2

Öğrenci Ödevleri: %6